

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

SPOLEČNÁ VÝCHODISKA SOCIÁLNÍ PRÁCE A PEDAGOGIKY
VOLNÉHO ČASU A JEJICH SPECIFICKÉ METODY APLIKOVANÉ
V SALESIÁNSKÉM STŘEDISKU V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Vedoucí práce: Ing. Dr. Alois Křišťan, Th.D.

Autor práce: Jaroslava Dvořáková
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Ročník: 3

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: 25.3.2013

Děkuji vedoucímu diplomové práce Dr. Ing. Aloisovi Křišťanovi, Th.D. za cenné rady, odborné konzultace, trpělivost a za metodické vedení práce. Dále děkuji Doc. Michalovi Kaplánkovi, Th.D. za poskytnutí literatury a cenné rady z oboru pedagogiky volného času, děkuji Mgr. Luděkovi Benešovi za pochopení propojenosti sociální práce a pedagogiky volného času v dobrovolné činnosti v SaSM ČB a celému salesiánskému středisku v Českých Budějovicích. Závěrem chci poděkovat Jaroslavě Sudové za jazykovou úpravu práce.

Obsah

Vedoucí práce: Ing. Dr. Alois Křišťan, Th.D. Autor práce: Jaroslava Dvořáková Studijní obor: Sociální a charitativní práce Ročník: 3	1
Úvod.....	6
1. Vymezení problematiky	8
2. Sociální práce.....	9
2.1. Předmět a cíl sociální práce	9
2.2. Role sociálního pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež	11
2.2.1. Práce s neorganizovanou mládeží	12
3. Pedagogika volného času	13
3.1. Předmět a cíl pedagogiky volného času	14
3.2. Role pedagoga volného času v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež	15
3.2.1. Volný čas	16
3.2.2. Volnočasové aktivity	16
4. Společná východiska sociální práce a pedagogiky volného času v práci s mládeží.....	17
4.1. Socializace	18
4.1.1. Enkulturační	19
4.2. Participace	20
4.2.1. Participativní plánování	21
4.3. Motivace	22
4.4. Animace.....	23
4.4.1. Sociální animace	24
5. Salesiánská střediska mládeže	25
5.1. Salesiánská střediska dětí a mládeže (SaSM).....	25
5.1.1. Princip nízkoprahovosti.....	28
5.1.2. Otevřená práce s mládeží	29
5.1.2.1. Vztah mezi pracovníkem (animátorem) a jednotlivcem či skupinou (dětmi a mládeží).....	30
5.2. Salesiánské středisko mládeže- dům dětí a mládeže České Budějovice	31
5.2.1. Specifické formy sociální práce v NZDM Bosko v Salesiánském středisku mládeže – dům dětí a mládeže České Budějovice (SaSM – DDM ČB či zkráceně SaSM ČB).....	32

5.2.2. Specifické formy pedagogiky v NZDM Bosko v Salesiánském středisku mládeže – dům dětí a mládeže České Budějovice (SaSM – DDM ČB či zkráceně SaSM ČB)	32
5.2.2.1. Preventivní systém Dona Bosca	33
6. Salesiánské středisko mládeže- dům dětí a mládeže (SaSM –DDM ČB) a NZDM BOSKO v Českých Budějovicích	35
6.1. Metodika výzkumného šetření	35
6.2. Časový harmonogram výzkumného šetření	35
6.3. Výzkumné otázky	36
6.4. Profil respondentů.....	37
6.5. Shrnutí a východiska, která vycházejí z teoretické části práce.....	37
Závěr:	42
Seznam použitých zdrojů:	43
Přílohy:	46
Příloha I. Přepis rozhovoru s Apolenou	46
Příloha II. Přepis rozhovoru s Davidem	47
Příloha III. Přepis rozhovoru s Adamem.....	50
Příloha IV. Přepis rozhovoru s Ester	51
Abstrakt	54
Abstract	55

Úvod

Svou bakalářskou práci jsem se rozhodla psát na téma Společná východiska sociální práce a pedagogiky volného času a jejich specifické metody aplikované v Salesiánském středisku mládeže v Českých Budějovicích. Téma se týká propojenosti a souvislostí mezi obory sociální práce a pedagogika volného času. I přes všechny specifické a někdy odlišné postupy a cíle mají jedno společné, a to zlepšovat životní situace dětí a mládeže. Druhým rokem pracuji jako dobrovolník v sociálním programu terénní sociální práce a občasně vypomáhám v pedagogickém programu v otevřených klubech. Jako budoucí sociální pracovnice jsem si uvědomila mezery v pedagogických a výchovných metodách při práci s dětmi a mládeží.

Cílem mé bakalářské práce je reflektovat teorii sociální práce a pedagogiky volného času s charakteristickými metodami využívané v nízkoprahovém zařízení Salesiánského střediska dětí a mládeže v Český Budějovicích. Výchozím bodem práce je odborná literatura, zakládající se na postupech, metodách a pojmech, které aplikuje jak sociální práce, tak i pedagogika volného času v činnostech spojených s dětmi a mládeží.

Na základě zanalyzování odborné literatury vyplyne užší zaměření práce, které vyústí do výzkumného šetření v daném tématu. Cílem výzkumného šetření je reflektovat, v čem jsou specifická salesiánská střediska, zda existují sociální a pedagogické metody, které uplatňují pracovníci v Salesiánském středisku mládeže - domu dětí a mládeže v Českých Budějovicích.

Struktura celé práce je rozdělena do pěti kapitol, ve kterých se držím čtyř hlavních okruhů a to: charakterizování oborů sociální práce a pedagogika volného času, salesiánská střediska, společná východiska sociální práce a pedagogiky volného času v práci s dětmi a mládeží a Salesiánské středisko dětí a mládež České Budějovice. V první kapitole vymezím problematiku celé práce. Druhá kapitola je věnována sociální práci se zaměřením na cíle, jaké jsou role sociálního pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež a v čem je specifická práce s neorganizovanou mládeží. Ve třetí kapitole představím hlavní cíle pedagogiky volného času, co je jejím účelem a z jakých vědeckých oborů vychází. Dále se budu věnovat pojmu volného času, se kterým disponují nízkoprahová centra pro děti a mládež. Stejně jako v předchozí kapitole o sociální práci popíši role pedagoga v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Další část práce navazuje na dvě předchozí

kapitoly a je zúžena na salesiánská střediska dětí a mládeže, kde se zaměřuji na popis salesiánských středisek a konkrétních sociálních a pedagogických metod, které jsou specifické pro salesiánská střediska dětí a mládeže. Ze společné literatury, skript a konzultací s odborníky jsem vytvořila kapitolu Společná východiska sociální práce a pedagogiky volného času, kde jsem popsala konkrétní metody, které jsou charakteristické v práci s dětmi a mládeží. Praktická část práce je zaměřena na Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže České Budějovice, kde jsem provedla výzkumné šetření na bázi strukturovaného rozhovoru, která je reflexí na moji bakalářskou práci. V závěru práce budou uvedeny výsledky výzkumu, které jsou interpretovány v kontextu předcházejících kapitol.

Práce se opírá o základní zdroje odborníků Matouška, Průchy, Kaplánka, Nakonečného, Úlehly, Klímy, Říčana a dále o oficiální dokumenty Salesiánského střediska mládeže v Českých Budějovicích.

1. Vymezení problematiky

V následujících kapitolách mé bakalářské práce se budu zabývat obory sociální práce a pedagogika volného času a jejich společné aplikaci při práci s dětmi a mládeží. Blíže se zaměřím na salesiánská střediska, která vycházejí z obou postupů a cílů, jak sociální práce, tak i pedagogiky volného času. Veškeré pojmy a principy spojující obory sociální práce a pedagogiku volného času vycházejí z literatury a od autorů, kteří hledají spojitosti těchto dvou oborů při práci s dětmi a mládeží. Podle společné literatury se oba obory prolínají a mají společný cíl při práci s dětmi a mládeží, i když mají trochu odlišné postupy. Tento společný cíl chci aplikovat na výzkumné šetření v podobě strukturovaného rozhovoru. Prostředníkem a zpětnou reflexí mi budou výpovědi pracovníků salesiánského střediska v Českých Budějovicích. Ve výzkumném šetření této práce jsem chtěla zjistit, zda pracovníci se vzděláním sociálním či pedagogickým, pracující v sociálním či pedagogickém programu, se budou ve svých odpovědích shodovat s metodami, které jsou uváděny, jak z oboru sociální práce, tak i pedagogiky volného času, které jsem uvedla v teoretické části práce.

V práci se zabývám dvěma typy zařízení, které se věnují dětem a mládeži. Okrajově se zmiňuji o nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) konkrétně v kapitole 2.2. Role sociálního pracovníka v NZDM a v kapitole 3.2. Role pedagoga volného času v NZDM. NZDM mají v mnoha ohledech blízko ke školským zařízením a zároveň jsou chápána jako služba sociální prevence. Posláním NZDM je usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže. Cílovou skupinu tvoří mladí v rozpětí 6-26 let, kteří se ocitli v nepříznivé sociální, životní situaci. Cílem je poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu a předcházet sociálnímu vyloučení uživatelů, kteří zařízení navštěvují na principu nízkoprahovosti. Druhým typem zařízení jsou salesiánská střediska dětí a mládeže (dále jen SaSM), jejímž cílem a posláním je přispívat prostřednictvím preventivního systému Dona Bosca (více v kapitole 5.2.2.1. Preventivní systém Dona Bosca), volnočasových aktivit a sociální práce k celostnímu rozvoji dětí a mládeže.

Dalším klíčovým pojmem, kterému se věnuji ve své práci, je neorganizovaná mládež. Důležité je na začátku vymezit neorganizovanou mládež jako pojem popisný nikoli však hodnotící. Pojem neorganizovaná mládež popisuje charakteristiky dynamického období adolescence prožívaného na pozadí dnešní postmoderní společnosti. U mladých lidí se jedná o

životní období dospívání, které je spojeno s nestabilitou, vnitřní nejistotou a na druhou stranu potřebou jistot a modelů ke zvládnutí života.

2. Sociální práce

2.1. Předmět a cíl sociální práce

Sociální práce se rozvíjela jako praktická činnost, která vychází z tradičních humanistických hodnot s důrazem na individuální odpovědnost člověka za vlastní život. V této kapitole vycházím z anglosaského pojetí sociální práce, z literatury M. Richmondové, O. Matouška, P. Navrátila, I. Řezníčka, I. Úlehly, M. Krakešové, J. Lévicke. S postupným vývojem, jak se sociální práce formovala, vznikalo její vymezení a mnoho autorů se snažilo o její uchopení. Ivan Úlehla se v knize *Umění pomáhat*¹ zasazuje sociální práce do kontextu oborů, kterými se nejvíce nechala inspirovat - sociologie, psychologie a psychoterapie.

Sociální práce obecně stojí na hodnotách, které jsou založeny na úctě, rovnosti a důstojnosti všech lidí. Od svých začátků se sociální práce zaměřuje na naplnění lidských potřeb a rozvinutí lidských možností. Payne upozorňuje na důležitý kontext: *“Sociální práce nemůže být budována a hodnocena nadčasově. Její teorie i praxe jsou reakcemi na to, jak konkrétní lidé vnímají určité době a v určitém místě (regionu, zemi) sociální problémy.”*² V časopisu *Sociální práce* Sociální práca definují sociální práce následovně: *„ Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Využívá teorií lidského chování asociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti.”*³ Spoluzakladatel katedry sociální práce při Univerzitě Karlově Oldřich Matoušek definuje sociální práci jako společenskovední disciplínu i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, delikvence mládeže, nezaměstnanost, apod.). Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, a také o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu.

¹ ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: Učebnice metod sociální praxe*, s. 108.

² MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*, s. 12.

³ *Sociální práca. Časopis pro teóriu, praxi a vzdelávanie v sociálnej práci. Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociálnej práci.* [online].

Ve skriptech Teorie a metody sociální práce pro studenty studující sociální práci na Jihočeské univerzitě je popisován předmět sociální práce jako snaha o zlepšení hospodářských, existenčních, právních a zdravotních poměrů lidí, kteří nejsou schopni se samostatně hájit. Toto tvrzení se též opírá o koncept sociálního fungování, který je klíčem k pochopení zaměření sociální práce. Sociální fungování jsou interakce, které probíhají mezi lidmi a požadavky prostředí, ve kterém žijí. Oldřich Matoušek uvádí: „*Sociální práce se hlavně realizuje v sociálních službách a jejich prostřednictvím. Profesionální sociální pracovníci jsou zaměstnání sociálními subjekty, aby realizovali jejich sociální cíle, programy, plány či projekty, tj. poskytovali sociálním objektům (klientům) předměty (dávkou a služby) k uspokojování určitých sociálních potřeb,*„⁴ Profesor Karel Paulík ve své knize Uplatnění věd o člověku v sociální práci se vyjadřuje k pomáhající profesi takto: „*V pojmu pomáhající profese je zahrnuta celá oblast bezprostřední odborné práce s lidmi, založená na interpersonálním vztahu, jehož podstatou je pomoc jedinci nebo skupině při řešení různých problémových situací, tedy situací vnímaných dotčenými osobami jako nežádoucí, neodpovídajících jejich zájmům a potřebám (nějak je omezující či dokonce ohrožující, ať již z hlediska individuálního nebo společenského).*„⁵ Dále podle Paulíka jsou právě tyto problémové situace důležité z ohledu na to, že znemožňují, jak z objektivního, tak i subjektivního důvodu, možnost adaptace osob a tím ovlivňují kvalitu života.

Cíl sociální práce

Cíl sociální práce nelze jednoduše stanovit na základě definování samotného oboru. Formulace cíle se různí z pohledu na historický, společenský a kulturní kontext. Samotný vývoj sociální práce a jeho určení cíle je tedy pružný a poskytuje prostor pro posouvání hranic oboru sociální práce. V současné době se cíl sociální práce zaměřuje na sociální fungování. Cílem by měla být pomoc jednotlivcům a sociálním systémům zlepšovat sociální fungování. Adéla Mojžíšová vychází z teorie od Neila Thompsona: „*Přes nesčetnou řadu definic a stanovení obecných cílů sociální práce se Thompson pokouší zpřesnit definice tím, že popisuje aktivity, které jsou v sociální práci běžné. Řadí mezi ně:*

- *hodnocení potřeb a životních okolností jak těch, kteří o sociální pomoc sami požádali, tak těch, kteří se setkávají se sociální prací z „vyšší moci“*
- *poskytování nebo zprostředkování služeb, které mají pomoci zabezpečit*

⁴ MATOUŠEK, Oldřich. a kol. *Základy sociální práce*. s. 179.

⁵ PAULÍK, Karel. *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. s. 10.

identifikované potřeby

- *realizaci facilitujících a podpůrných aktivit na úrovni individua, rodiny, skupiny nebo komunity při zvládnání problémů,*
- *hodnocení stupně a povahy ohrožení, kterým je klient vystaven,*
- *navrhování, realizace a hodnocení ochranných plánů,*
- *zajišťování posudků pro jednání soudů,*
- *spoluúčast v multidisciplinárních týmech,*
- *zastupování a mediace,*
- *navrhování a realizace preventivních opatření,*
- *naplňování zákonem definovaných povinností⁶“*

Pro srovnání uvedu další rozdělení. Dle Matouška je cílem sociální práce odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. Matoušek navazuje na praktické cíle sociální práce podle Americké asociace sociálních pracovníků, která vytvořila tyto čtyři body:

- 1) *„Podpořit schopnost klienta řešit problém, adaptovat se na nároky a vyvíjet se.*
- 2) *Zprostředkovat klientovi kontakt s agenturami, které mu mohou poskytnout zdroje, služby a potřebné příležitosti.*
- 3) *Napomáhat tomu, aby systémy podpory klientů pracovaly humánně a efektivně (profesionální sociální pracovník může mít roli poskytovatele, organizátora služeb, supervizora, konzultanta a také roli obhájce klientových zájmů)*
- 4) *Rozvíjet a zlepšovat sociální politiku.“⁷*

2.2. Role sociálního pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež

V rámci sociální práce zasahuje sociální pracovník vždy do života klientů, a také odhaluje detaily ze života klientů. Matoušek ve své knize *Teorie a řízení sociální práce* publikoval typologii přístupů sociálních pracovníků k praxi. Z hlediska způsobů přístupů k praxi nejvíce vystihuje role sociálního pracovníka v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) typ angažovaný. Matoušek tento typ definuje jako typ pracovníka, který: „- *chápe*

⁶ MOJŽÍŠOVÁ, Adéla. *Teorie a metody sociální práce*, s. 6.

⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*, s. 13.

svou práci jako způsob, jímž uplatňuje osobní morální hodnoty. S klienty jedná jako se spolužitými lidskými bytostmi, které vnímá empaticky a s respektem.....“⁸ Pracovník se snaží usilovat o začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže, které se ocitly v nepříznivé sociální a životní situaci. Práce sociálního pracovníka v NZDM se dá označit jako odborná činnost ve prospěch lidí v sociální nouzi, v kontextu NZDM především na děti a mládeže v nepříznivých životních. V souvislosti s rolí sociálního pracovníka v NZDM je důležitější práce s empatií a navázání důvěry s klientem. Empatie je jedna ze základních momentů pomáhajícího vztahu, která se od sociálního pracovníka jako pomáhajícího profesionála očekává.

Sociální pracovník by měl být schopen reflektovat praxi, tím třeba dokáže lépe identifikovat etická dilemata. Reflexe napomáhá i k ujištění svých osobních hodnot a hodnot práce s dětmi a mládeží.

2.2.1. Práce s neorganizovanou mládeží

Svoboda⁹ ve své diplomové práci označil za neorganizovanou mládež skupinu adolescentů, kteří nejsou sami schopni řešit náročné životní situace. Neorganizovaná mládež se většinou objevuje v situacích, které je ovlivňují na tolik, že nejsou schopni se zařadit mezi běžnou populaci svých vrstevníků. Vysokoškolský profesor Vladimír Labáth definuje neorganizovanou-rizikovou mládež následovně: „*Za rizikovou mládež považujeme dospievajúcich, u ktorých je, následkom spoluposebenia vícerých faktorov, zvýšená pravdepodobnosť zlyhania v sociálnej a psychickej oblasti.*“¹⁰ Z těchto definic nám vychází, neschopnost řešit náročné situace mladých lidí. Na základě životních situací jsou ohroženi z několika hledisek: osobních, somatických či zdravotních, sociálních, z hlediska schopností, možností nebo prostředí, ve kterém žijí.

V dnešní době má mládež problém s procesem hledání a utváření identity. Již výše uváděný Michal Svoboda¹¹ rozděluje dospívající mládež na dvě skupiny. První jsou ti, kteří uchopili své autorství vlastního života jako možnost výzvy a ti druzí, kteří z různých důvodů

⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*, s. 46.

⁹ Srov. SVOBODA, Michal. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s "neorganizovanou mládeží" v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*, s. 33.

¹⁰ LABÁTH, Vladimír. *Riziková: mládež*, s. 11.

¹¹ Srov. SVOBODA, Michal. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s "neorganizovanou mládeží" v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*, s. 35

tuto zátěž nezvládli a rezignovali. U těch druhých se objevili odrazy patologických jevů, které jsou nepřístupné pro většinovou společnost. Výsledkem toho bylo negativní označení „neorganizovaná mládež“, která je spojená s vyloučením. U tohoto typu mládeže chybí sociální prostor jako zázemí, kde by mohl bezpečně procházet každý procesem socializace (více o procesu socializace v kapitole 4.1. Socializace). Dalším již zmíněným faktorem je utváření identity, která dnes není člověku jednou provždy dána, ale stala se úkolem a předmětem hledání.

Následující tvrzení zastává pracovník salesiánského střediska pro děti a mládež v Českých Budějovicích Luděk Beneš. Práce s neorganizovanou mládeží má většinou rozdílné cíle, které se odvíjí od cílové skupiny a jejích možností. Důležité je zde vytvářet vše na základě analýzy cílové skupiny. Z pohledu pedagogiky se při práci s neorganizovanou mládeží využívají dvě základní metody, a to participativní plánování (viz kapitola 4.2. Participace) a komunitní-sociální animace (viz kapitola 4.1. Sociální animace). U obou metod závisí úspěch na pracovníkovi, na jeho kvalitách a schopnosti motivovat, čímž vede mladé k procesu utváření vlastního života. Pracovníci se snaží vybudit k procesu hledání identity. Práce s mládeží má poskytovat příležitosti k rozvoji sebepoznání a sebeúctě. Nabízí podporu a vytváří nabídku profesionálního vztahu se skupinou neorganizované mládeže (více se o vztahu pracovníka a mládeže zabývám v kapitole 5.1.2.1. Vztah mezi pracovníkem (animátorem) a jednotlivcem či skupinou (dětmi a mládeží)). Kromě vztahu s pracovníkem hrají důležitou roli pro mládež další vztahy tvořené vrstevníky. Mládež se formuje především ve skupinách, ve kterých se vyjadřuje, srovnává, konfrontuje a získává důležité životní zkušenosti.

Dnešní profil návštěvníků salesiánských středisek, které pracují s dětmi a mládeží, přitahuje děti špatně socializované či s narušenou identitou. Proto mají činnosti programů především charakter nízkoprahové (otevřené) práce.

3. Pedagogika volného času

Pedagogika volného času je obor, který se dotýká i překrývá se s dalšími obory. Jako vědní disciplína je, ale zároveň na ostatní odkázána. Pedagogika volného času se váže na sociologii, psychologii, ekonomii a politiku. Z toho vyplývá, že se jedná o společenskovědní obor, který reflektuje společenské podmínky týkající se práce a volného času. Objevuje se zde jistá paralela se sociální prací. Pedagogika je též praktický obor, který vytváří strategie

jednání vedoucí ke zlepšení společenských a ekonomických podmínek s tím rozdílem, že se zaměřuje především na volný čas. Výchova záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti.

Samotné vymezení pedagogiky úzce souvisí s pojmem volný čas, který je klíčový. Základní tezí, které se pedagogika volného času definuje je práce ve volném čase, skrze volný čas a pro volný čas. Proto je volný čas jejím předpokladem, obsahem i cílem.

3.1. Předmět a cíl pedagogiky volného času

Pedagogika volného času primárně rozvíjí jedince a jeho vztahy skrze volnočasové aktivity. S tím to výrokem se shodují zakladatelé současné německé pedagogiky volného času Wolfgang Nahrstedt a Horst W. Opaschowski. Německé pojetí pedagogiky volného času předpokládá ambiciózní výchovný cíl, jako jistý ideál:“ *tzv. volnočasové kompetence, která určuje schopnost s potenciálem svobody, který nám poskytuje volný čas, skutečně svobodně zacházet, a to k prospěchu svému i ostatních.*“¹²

Cíl:

Pedagogika volného času vzbuzuje možnosti ke vzdělání a k výchově. Snaží se o reflexi volného času a změnu socializačních požadavků prostřednictvím výchovy ke společensky kulturnímu a komunikativnímu jednání. Skripta ke studijním účelům pro pedagogy volného času na JU v Českých Budějovicích samotný cíl jako: „*Cílem pedagogiky volného času je rozvinutí organizace a metodiky aktivit dětí, mládeže a dospělých ve volném čase tak, aby přispívali k rozvoji jejich osobnosti i prostředí, v němž žijí. Toto pojetí, které zastává většina českých odborníků – ať už pedagogů volného času (Hofbauer), tak i teoretiků pedagogiky (Průcha, Walterová, Mareš) – chápe pedagogiku volného času jako jednu z pedagogických disciplín.*“¹³ Obecný cíl pedagogiky volného času je shodný s cílem výchovy, kdy se klade důraz na samostatnost jedince ve společnosti. Jde o vyvážení socializace a rozvoje jednotlivce. Důležitým pojmem je socializace tedy proces, kdy se lidský jedinec „zspolečensťuje“. Proces probíhá v průběhu života, jak pod vlivem výchovy, tak vlivem spontánní nápodoby jiných ostatních členů společnosti. K pojmu socializace se budu

¹² KAPLÁNEK, Michal. *Základy pedagogiky volného času – skriptum: 1. Úvod.* 2009.

¹³ KAPLÁNEK, Michal. *Základy pedagogiky volného času – skriptum: 5. Předmět a cíl pedagogiky volného času.* 2009.

více věnovat v kapitole 4.1. Socializace. Skripta pro studenty studující obor pedagogika volného času na JU, vymezují pedagogiky volného času následovně:“ *Pedagogika volného času reflektuje a mění socializační požadavky v oblasti volného času, a to ze zvláštního hlediska výchovy ke společensky kulturnímu a tvořivě komunikativnímu jednání. Probouzí tedy ty možnosti vzdělání a výchovy, které se nemohou plně rozvinout v rámci jednostranných nároků na jedince ve škole či v zaměstnání.*“¹⁴

Předmět:

Profesor Jan Průcha ve své knize Přehled pedagogiky¹⁵ vidí předmět pedagogiky volného času v zájmu o samotný volný čas. Dle něj se pedagogika volného času zabývá obsahem, formami a prostředky edukačních (vzdělávacích) aktivit pro kultivaci individuálně a společensky prospěšného trávení volného času u dětí a mládeže. Dále se zabývá činností školských a jiných zařízení, která zabezpečují výchovu ve volném čase a v poslední řadě teorií a výzkumem toho, jak současná mládež tráví volný čas v podmínkách soudobého stavu společnosti.

Předmětem zkoumání volnočasové aktivity, jejich dopad na rozvoj jedince, zejména mladého člověka, a možnosti jeho ovlivňování. Takto chápaná pedagogika volného času klade důraz na metodiku práce ve volnočasových zařízeních a při vedení volnočasových aktivit.

3.2. Role pedagoga volného času v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež

V knize Základy pedagogiky volného času¹⁶ rozlišují čtyři základní typy pedagogů volného času: poradce pro volný čas, animátor, administrátor volného času, a politik a vědec volného času. Pedagog volného času musí zastávat roli podněcovatele, organizátora a koordinátora. Jeho úkolem je usměrňovat organizaci a průběh volného času tak, aby se rozvíjely zejména tvořivé aktivity. Práci v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) nejvíce vystihuje typ poradce volného času, který hledá rozhovor - možnost volnočasové komunikace a typ animátora, který motivuje. Role pedagoga v NZDM má formu výchovného charakteru, snaží se motivovat klienta a udržet ho v programu, který zařízení

¹⁴ KAPLÁNEK, Michal. *Základy pedagogiky volného času – skriptum: 5. Předmět a cíl pedagogiky volného času*. 2009.

¹⁵ Srov. PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky*. s. 92.

¹⁶ Srov. VÁŽANSKÝ, Mojmír a SMĚKAL, Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*. s. 80-101.

nabízí. Pedagog volného času nabízí dětem a mládeži možnost smysluplně trávit volný čas, snaží se rozvíjet jejich dovednosti a podporovat je v iniciativě vlastních aktivit. Kontaktuje a pracuje s dětmi a mládeží pomocí volnočasových aktivit. Jedná se o aktivity, poskytující náplň volného času uživatelů, které nespádají do jiných výkonů NZDM.

Přes volnočasové aktivity se plní úkoly NZDM, do kterých patří aktivizace k prosociálním činnostem a sebenaplňujícímu prožitku každého dne. Volnočasové aktivity budou podrobněji rozebírány v následující podkapitole 3.2.2. Volnočasové aktivity. V knize *Handbuch offene Kinder- und Jugendarbeit*¹⁷ autoři uvádějí důležitosti týmu a týmové práce. V dnešní době přišlo do módy pracovat v týmu. Pro práci s otevřenou mládeží byla týmová práce vždy podstatnou částí tradice na této pracovní rovině. Pro pracovníky představuje výhled práce v týmu šanci pro k důležitému podnětu- motivu, který je pro tuto práci v této oblasti důležitý.

3.2.1. Volný čas

Mojmír Váženský a Vladimír Smékal ve své knize *Základy pedagogiky volného času*¹⁸ upozorňují na variabilitu jednotlivých významů z pohledu různých oborů např. ekonomie, sociologie, psychologie, filosofie či pedagogiky, které se věnují vymezení volného času. V literatuře se nachází nesčetné pokusy definovat volný čas. S pojmem volný čas jsou spojeny nejen časové (volný čas jako pracovní doba), ale i obsahové aspekty (volný čas jako svoboda). V rámci pedagogiky volného času můžeme zkoumat jednak volný čas jako fenomén (věda o volném čase), tak i aktivita v rámci volného času a její dopad na jedince a společnost. Volný čas je využíván pro vlastní produkci nebo pro činnost přinášející pocit uspokojení a je chápán jako v kontextu celistvého života.

3.2.2. Volnočasové aktivity

Přes navázání kontaktu s klienty NZDM se pracovníci snaží vzbudit zájem a účast na snižování bezprostředních zdravotních či sociálních rizik vyplývajících z nějakého rizikového chování. Česká asociace streetwork vytvořila dokument o pojmosloví pro NZDM v rámci

¹⁷ Srov. DEINET, Ulrich a Benedikt STURZENHECKER. *Handbuch offene Kinder- und Jugendarbeit*, s. 37.

¹⁸ Srov. VÁŽANSKÝ, Mojmír a SMÉKAL, Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*, s. 12-48.

projektu „System vzdělávání pro pracovníky a odborníky v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež a streetwork v hl. m. Praze“, kde uvádí:

„1. Základní jednoduché instrumentální aktivity, které uživatel realizuje z vlastní vůle a vlastní aktivitou, pracovníci je pouze zprostředkovávají (např. zapůjčí vybavení). Jedná se např. o poslech hudby, kreslení v běžných prostorách klubu, pouštění filmu, který si uživatelé sami vybrali.

2. Složitější volnočasové aktivity, které realizuje uživatel z vlastní vůle a vlastní silou. Pracovníci je pouze zprostředkují nebo poskytnou podporu (návodnou pomoc), aby je uživatel mohl smysluplně využívat. Tyto aktivity jsou vytvářeny na základě zájmu a potřeb uživatelů a s jejich spoluúčastí. Jedná se například o hudební zkušebnu, výtvarnou dílnu, počítačovou místnost. Tyto aktivity mohou uživatelé vykonávat samostatně, bez instruktáže pracovníka.

3. Akce, které iniciovali sami uživatelé, a u jejich realizace dochází ke kooperaci mezi uživateli a pracovníky. Pracovníci usilují o zvýšení organizačních dovedností uživatelů a jejich seberealizaci.

4. Akce, které slouží ke zpestření rutiny (každodennosti) klubu nebo k propagaci zařízení - koncerty, turnaje, výjezdní akce atd. Připravují je sami pracovníci klubu, a pokud je to možné, zapojují do realizace uživatele.“¹⁹

Volnočasové aktivity mají vliv na rozvoj jedince. Nejvíce působí jako prevence u dětí a mládeže. Skripta pro studenty studující pedagogiku volného času na Jihočeské univerzitě²⁰ rozlišují volnočasové aktivity měkké volnočasové aktivity a tvrdé volnočasové aktivity. Měkké volnočasové aktivity jsou ty, které se staly samozřejmostí a realizují se bez zvláštní koncentrace a zájmového zaměření (např. poslech rozhlasu nebo televize). Tvrdé volnočasové aktivity mají aktivnější charakter a jsou výsledkem vědomé volby, např. sport, hra ... atd.). Volnočasové aktivity jsou činnosti, které směřující k aktivizaci životního způsobu, rozšíření vědomostí a dovedností.

4. Společná východiska sociální práce a pedagogiky volného času v práci s mládeží

Pedagogika má charakter výchovný a motivační. Výchova a vzdělání jsou záměrné, cílevědomé a soustavné činnosti. Cílem je jedince vychovávat, podněcovat a formovat jeho

¹⁹ *Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)*. Praha: Česká asociace streetwork, o.s., 2008. Dostupné z: http://www.socialnisluzby.org/kvalita/standarty-sluzby/CAS/files/CAS_Pojmoslovi_NZDM.pdf

²⁰ Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Nauka o volném čase: Studijní texty pro pedagogy volného času*, s. 8.

osobnost v nejrůznějších sférách života. Sociální práce jedince uschopňuje. Snaží se mu pomoci vyřešit jeho situaci, doprovází ho, ale zároveň se ho snaží motivovat k tomu, aby už pomoc nepotřeboval a zvládal problémy či svojí situace si vyřešit sám.

I přes možné rozdíly se dají oba postupy, jak pedagogiky, tak i sociální práce spojit. Z pohledu sociální práce se snažíme zjistit, v jaké obtížné životní situaci se člověk nachází. Postupně vypracujeme konkrétní kroky na zlepšení obtížné životní situace člověka. Současně se člověk z pohledu pedagogiky těmito kroky učí. Tímto je sociální práce nastavena na výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti.

4.1. Socializace

Proces socializace je důležitý ve vývoji každého jedince. Jak jsem uvedla v kapitole 2.2.1. Práce s neorganizovanou mládeží, hraje proces socializace nezastupitelnou roli ve vývoji mladých lidí. V této kapitole se budu věnovat principu socializace a příbuzným pojmům, které mají společné základy v oborech sociální práce a pedagogika volného času.

Průkopník německé pedagogiky volného času Horst W. Opaschowski uvádí: *„Každá výchovná a vzdělávací aktivita směřuje na jedné straně k tomu, aby se vychovávaný jedinec zapojil do společnosti, přijal její hodnoty a byl schopen se na jejím chodu podílet v rámci kooperace s ostatními členy společnosti. Na druhé straně směřuje edukace k tomu, aby vychovávaný jedinec všestranně rozvíjel svou osobnost.“*²¹ Pedagogika a sociální práce vycházejí z názoru, že člověk je kulturně a sociálně ovlivňován v průběhu celé svého života. Každá společnost má zájem na tom, aby nevznikaly poruchy v procesu socializace a adaptace. Pedagogika a sociální práce se snaží, aby nedocházelo k vytvoření bariér v mezilidských vztazích, a to ať z příčin pramenících z vnějšího prostředí, či z příčin, které tkví v psychice jedince. Vždy jde o snahu, která má za cíl zmírnit poruchy, pokud je nelze zcela odstranit. Profesor Milan Nakonečný popisuje socializaci následovně: *„obrazně řečeno, vrůst do určitého kulturního prostředí, tak aby v něm jedinec, jako osoba veřejná i soukromá, společensky obstál, je dlouhodobý a náročný proces; slovo „obstál“ přitom zahrnuje především relativně bezkonfliktní fungování jedince jako občana a jako člověka vůbec, tj.*

²¹ KAPLÁNEK, Michal. *Základy pedagogiky volného času – skriptum: 1. Úvod.*

*minimalizaci jeho vnitřních i vnějších rozporů i lidských selhání.*²² Proces socializace se uskutečňuje v průběhu sociálních interakcí, prostřednictvím sociálního učení, do kterého patří napodobování, sociální zpevňování uskutečněné pomocí odměn a trestů a nakonec pomocí identifikace, a to především se ztotožnění s osobou, ke které máme kladný vztah. Během celého životního cyklu prochází jedinec procesem socializace. Člověk získává schopnosti adaptovat se na různě měnící se životní podmínky a po celý život se učí žít ve společnosti. Důležitou a nezastupitelnou úlohu ve výchově a učení mají procesy enkulturace. Jednoduše řečeno je enkulturace neukončený celoživotní proces.

4.1.1. Enkulturation

Pojem enkulturation je úzce spojen s pojetím kultury. Jedná se o proces, jímž si člověk jako člen určité společnosti osvojuje její kulturu. Pod pojmem enkulturation jsou zahrnuty všechny projevy naučeného chování, získávání znalostí, dovedností a postojů, které člověk nabývá v kultuře prostřednictvím symbolů. Enkulturation chápeme jako specifickou část lidské sféry, která je negenetická a získává se učením. Jedná se tedy o proces učení, kdy si jedinci osvojují svojí společnost a její kulturu. V posledních desítkách let docházelo k rychlým změnám ve společnosti, a to mělo za následek rozporuplný postoj mladých lidí k životu. V dnešní době v průmyslově vyspělých zemích je ohrožena socializace a enkulturation mladé generace. Jak již bylo uvedeno na začátku, enkulturation a její následné procesy procházejí přes výchovu. Enkulturationí proces formuje jedince i jeho okolní prostředí, ve kterém tráví svůj volný čas (a to nejen rodina, ale výchovné instituce s jasnými pravidly). Dnešním problémem je nedůvěra ve velké instituce. Mladí lidé se čím dál více stahují do soukromí a nechtějí se realizovat v organizacích. Enkulturation společně se socializací jedince jsou východiskem ke spoluúčasti při budování společnosti a sociálního prostoru (o sociálním prostoru jsem se zmiňovala v kapitolách 2.2.1. Práce s neorganizovanou-rizikovou mládeží a v kapitole 5.1.2. Otevřená práce s mládeží).

²² NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie: přehled základních obor*, s. 214.

4.2. Participace

V sociální práci a pedagogice volného času se mluví o participaci v jiném pojetí než v oborech jako jsou sociologie, etika či politologie. Obecně pojem participace vychází z anglického slova *participation*, v češtině je ekvivalentem tohoto slova - *participace*, které se nechá přeložit jako účast či zapojení. Participace vyjadřuje proces sdíleného rozhodování v záležitostech, které mají vliv na život jedince a společnost, v níž žije. Základním předpokladem k fungování participace z hlediska sociálního začlenění do společnosti je vytvoření podmínek pro účast všech občanů na přijímání a realizaci opatření a rozhodnutí, které ovlivňují jejich život.

Aby mohl princip participace správně fungovat ve společnosti, je třeba, aby se s ním jedinec včas seznámil. Z tohoto pohledu je proto pojem participace spojován především s dětmi a mládeží. Nestor pedagogiky volného času u nás Břetislav Hofbauer popisuje participaci jako: „*Participací rozumíme účast lidí na procesu rozhodování, řízení a správy.*“²³ Mladí lidé potřebují cítit důvěru v to, že jim dáme prostor k realizaci vlastních aktivit. Jde tedy jen o to, nepřipustit, anebo omezit aktivity, které by mohly sklouznout do sociálně patogenních činností. A tato realizace je právě součástí uschopnění, které je jedním z cílů sociální práce. Z pohledu sociální participace vychází jistá příslušnost k sociálním skupinám a z dobrovolného členství ve spolcích, sdruženích a organizacích. Podle zmiňovaného Hofbauera činí participace život lidí plnějším, bohatším a současně i náročnějším. Uplatnění není pouze na některou oblast života či výchovy. Realizace participace je především v aktivitách ve volném čase. Participace je principem, východiskem i cílem, který prostupuje životem člověka od působení rodiny i školy, práce i volného času, kontakty s vrstevníky i médií, státu, obcí i jejích institucí. Již výše zmiňovaný nestor pedagogiky volného času Břetislav Hofbauer vidí propojení participaci v praxi takto: „*Participace je tak na průsečíku individuálního a veřejného, politického a pedagogického, výchovy a sebevýchovy, formování dospělými i seberealizace dítěte a mladého člověka.*“²⁴ Ve skriptech pro studenty pedagogiky volného času na TF JU rozlišují participaci do třech oblastí:

- *Participace politická* vyjadřuje podíl mladých lidí na rozhodování o základních otázkách rozvoje společnosti a života lidí.

²³ HOFBAUER, Břetislav. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti: přání, potřeba nebo reálná možnost*, s. 7.

²⁴ Tamtéž, s. 8.

- *Participace ekonomická* umožňuje spolurozhodování o pracovních otázkách a činnosti pracovních kolektivů.
- *Participace sociální* vychází z příslušnosti k sociálním skupinám a z dobrovolného členství ve spolcích, sdruženích a organizacích.

Z hlediska ve vztahu sociální práce a pedagogiky se budu zabývat participací sociální.

Participace je odpovědná účast zainteresovaných na pravomoci rozhodovat o své přítomnosti a budoucnosti“. Participace je neustálý proces učení demokracii, který umožňuje svobodnou diskusi, při níž zůstávají otevřené různé varianty řešení.

4.2.1. Participativní plánování

Metoda, při které se klade důraz na proces, během kterého se mladí učí aktivně a odpovědně přistupovat ke své roli studenta, člena nějaké skupiny, občana. Celkově přistupovat k roli v komunitě, ve které žije. Jeho zaměření je zlepšení vztahu mezi individuem, veřejným děním a společností. Metoda má za cíl naučit činně využívat svých práv jedince, nést zodpovědnost za své činy a přijmout povinnosti, které sebou nese žití v demokratické společnosti. Úkolem participativní plánování je usměrnit vývoj metod a procesů, které umožňují participaci na veřejnosti. Cílem je, zapojit co největší počet účastníků do procesu participace v určitém sociálním prostoru, kde se jedinci nacházejí. Svoboda²⁵ se ve své diplomové práci zmiňuje o sociálním pedagogovi Richardu Münchmeierovi, který vychází z faktu, že současná mládež nechápe prostor jako místo pro vymezení vlastní identity, ale spíše jako část života, která s sebou přináší specifické sociální problémy. Dle tohoto faktu, lze vytvářet volnočasové aktivity na základě participativního plánování, které pomáhá ke zvládnutí každodenního života mladých, tudíž pomáhá mladému člověku objevit tělesné, sociální a biografické zdroje, které jsou tvořeny prostřednictvím sociálních prostorů a interpersonálních vztahů. Skripta pro pedagogiky volného času považují Opaschowski za průkopníka participativního plánování. Opaschowski už v 70. letech 20. století považoval participativní plánování za jednu ze specifických metod pedagogiky volného času. Při formulaci participativní plánování byl ovlivněn i koncepcí sociálně kulturní animace (více v kapitole 4.4.1. Sociální animace), která chápe participaci jako cíl i jako prostředek.

²⁵ Srov. SVOBODA, Michal. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s "neorganizovanou mládeží" v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*, s. 52.

Opaschowski si byl i vědom nelehkých úkolů těch, kteří participativní plánování sestavují. A to, že musí naslouchat názorům zainteresované skupiny, srozumitelně formulovat výsledky vlastní práce a v neposlední řadě přistoupit na to, že na začátku procesu ještě není znám výsledek.

4.3. Motivace

Tato kapitola bude věnována motivaci jako činnosti, která je důležitá při práci s dětmi a mládeží. Praktická příručka Motivace vychází z obecné definice: „Podle slovníku: *motivace = poskytnutí motivu nebo pohnutky, nebo ... způsobení něčeho.*“²⁶ Psycholog Milan Nakonečný popisuje motivaci jako: „*proces energetizace chování a jeho zaměřování na určitý cíl; výsledkem tohoto procesu je vnitřní motivační stav, který za předpokladu, že subjekt očekává dosažení cíle a že cíl je dostatečně atraktivní, spouští příslušné chování (jednání), jehož způsob a průběh je určován situací, v níž se uskutečňuje...*“²⁷ Říčan definuje motivaci jako: „*usměrňování a energetické zajištění jednání, resp. chování, jednak v aktuální situaci, jednak z hlediska trvalých vlastností osobnosti.*“²⁸

Z výše uvedených definic se dá vyvodit, že motivace dává jedinci impulsy a snaží se ho podněcovat. Lidské chování probíhá určitým způsobem a směřuje k určitým cílům. Motivace je důležitý faktor při vzbuzení zájmu jedince o určitou činnost. Lidské motivační chování je determinováno dvěma způsoby, a to chováním, které je situačně podmíněno a chováním, které se zaměřuje na jednání k dosažení určitého cíle. Vše ovlivňují motivy, které definoval Říčan následovně: „*Motiv je jakýkoli vnitřní činitel, který člověka nebo jiný organismus vede k aktivitě.*“²⁹ Každý člověk je ve své podstatě jiný a jedinečný, tudíž je základem motivace přemýšlet o osobních potřebách jednotlivců. Současně je ale možné, definovat soubor metod, které platí pro celou společnost. Z této myšlenky vycházel Maslow, který vytvořil hierarchii motivů-potřeb. Maslow vnesl nový pohled na motivy lidského jednání. Vyzdvihl fakt, že i malé neuspokojení základní biologické potřeby prostupuje do celé psychiky jedince.

Maslow roztrídil lidské motivy (potřeby) do několika skupin od nejnižšího k nejvyšším: fyziologické potřeby, potřeby bezpečí, potřeby sounáležitosti a lásky, potřeby uznání,

²⁶ CLEGG, Brian. *Motivace*, s. 1.

²⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie: přehled základních oborů*, s. 775.

²⁸ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*, s. 189.

²⁹ Tamtéž, s. 177.

kognitivní potřeby.³⁰ Maslowova hierarchie potřeb se týká všech jedinců. U motivace a potřeb dětí a mládeže je velice důležité dávat najevo důvěru v jejich schopnosti a poskytovat pocit bezpečí prostřednictvím sebemotivačních schopností jako je například asertivita.

4.4. Animace

Slovo animace tedy doslova znamená oživit, nadchnout nebo také naplnit životem, resp. duchem. Význam tohoto slova se dá odvodit z původně latinského výrazu „anima“ (= duše).

Animace se využívá ve více společenskovedních disciplínách, jako je sociální pedagogika, sociální práce, pedagogika volného času a v dalších. Všechny tyto obory spojuje jedna idea v to, že usilují o pomoc jedinci v socializaci. Jedná se o postupy, které podporují zapojení jedince do společenství. Pojem animace je čistě pojen s křesťanskými církvemi, zpravidla se jedná o označení osob či skupin mladých lidí, kteří vedou činnosti zejména opět s mládeží a dětmi. Karel Chodil³¹ se ve své diplomové práci také věnuje pojmu animace, kdy rozlišuje mezi manipulací a uschopnění. Prostředníkem a hybatelem animace je animátor tedy oduševňovatel, podněcovatel či uschopňovatel. Role animátora se snaží povzbudit, probudit nadšení a dřímající schopnosti a možnosti ostatních jedinců. Animace je jeden s pohledů na edukaci. Při každé činnosti, které se účastní lidé, je jejich úkolem usnadnit a zlepšovat komunikaci. Cílem je i participovat na kulturních a společenských událostech.

Studijní materiály pro studenty na TF JU³² popisují animaci jako souhrn nedirektivních metod působících na skupinu lidí. Animace se chápe i jako zvláštní metoda, které pomáhá k usnadnění jedincům i skupinám ke tvořivému přístupu v životě. Jedná se o postup či metodu jako komunikační přístup, který se využívá v sociální práci a v pedagogice. Pojem animace se nesmí spojovat s formou manipulace, i když se jedná o jisté působení na skupinu či jedince. Animace je spojená s posílením osobního i skupinového potenciálu či k uschopnění na participaci na životě ve společenství a umožnění realizace společných aktivit.

V animaci se můžeme setkat s různými modely³³: divadelní animace, animace v turistických střediscích, herní animace, kulturní animace a sociální animace.

³⁰ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*, s. 187.

³¹ Srov. CHODIL, Karel. *Popis a analýza metod požívaných v projektu "orientační dny "ve Fryštáku*, s. 18.

³² Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Základy pedagogiky volného času – skriptum: Verze 7/2009*.

³³ KAPLÁNEK, Michal. *Animace jako výchovná metoda*. 2013.

4.4.1. Sociální animace

Při práci s dětmi a mládeží se nejvíce využívá právě sociální animace. Z pohledu nízkoprahového zařízení se o animaci mluví jako o metodě, která vychází z přesvědčení, že je možné mladé lidi zaujmout pro dobré věci, které jim pomohou vymanit se z nudy a třeba i nechuti „nicnedělání“. Metoda animace proto probíhá nejčastěji ve volnočasových aktivitách. Ve studijních textech pro studenty teologické fakulty na JU³⁴ se vychází z myšlenek Horsta Opaschowskio, který je považován za „vědce budoucnosti“, jenž spojuje cíle volnočasové kulturní-sociální animace do principů pedagogického působení ve volném čase. Opaschowski říká, že tyto principy se týkají volnočasových aktivit a někdy i skupinové práce. Dle Opaschowskio se jedná o následující principy: dostupnost, otevřenost, přitažlivost, samostatné rozvržení času, dobrovolnost, nenucenost, možnost výběru, možnost svobodného rozhodnutí, možnost být iniciativní.

Sociální animace zdůrazňuje citlivost člověka k situaci, ve které se právě nachází. Pomocí konkrétních metod se snaží jedince v nízkoprahových salesiánských střediscích děti mládež zapojit do sociálního a kulturního života. Někdy je sociální práce označována ekvivalentem komunitní práce, kde se dbá na důraz animátora. Animace se projevuje v několika krocích (aktivitách), které musí být dle jasného časového plánu, aby splnily svůj účel. Sociální animace poskytuje účastníkům prostor k prožití zkušeností. Jejím cílem je dosáhnout vyšší úrovně seberealizace a sebevyjádření a prožití pocitu skupinové sounáležitosti.

Animační metodu lze rozdělit na čtyři základní oblasti. Tímto rozdělením se zabýval i Karel Chodil³⁵ ve své diplomové práci. Chodil vycházel z literatury od odborníka na animaci profesora Mario Pollo, který je autorem dvoudílné studie *Educazione come animazione*. Z této studie vyšly čtyři základní oblasti:

Čtyři základní oblasti:

1. Dospělé přijetí světa mládeže
2. Citlivé utváření výchovného vztahu, mezi animátorem a skupinou (jedincem), který je založen na vzájemné důvěře a otevřené komunikaci.

³⁴ Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Animace jako výchovná metoda*. 2013.

³⁵ Srov. CHODIL, Karel. *Popis a analýza metod používaných v projektu "orientační dny" ve Fryštáku*, s. 23.

(Více o tomto základním pilíři v kapitole 5.1.2.1. Vztah mezi pracovníkem (animátorem) a jednotlivcem či skupinou (dětmi a mládeží)).

3. Růst skupiny jako prostředí výchovy podle přesného itineráře.

4. Kriticko – analytický (někdy též nazývaný jako hermeneutický) model schopný obsáhnout a sjednotit v sobě následující aktivity: analýza výchozí situace, stanovení a analýza cílů, analýza rozdílu mezi výchozí situací a cílem, nová formulace cílů, plánování itineráře, který spojuje výchozí situaci s cíly a určuje hlavní etapy (kroky) tohoto procesu, hodnocení dosažených výsledků, analýza nové výchozí situace.

5. Salesiánská střediska mládeže

Salesiánská (nízkoprahová) střediska pracují na trochu odlišné bázi než ostatní nízkoprahová zařízení. Obecným hlavním cílem nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) je podporovat samostatný rozvoj svých klientů a pomáhat k soběstačnosti a svéprávnosti. NZDM pracují na základě klientovy anonymity, nízkoprahovosti (otevřenosti) a sociální služby jsou poskytovány bezplatně. Salesiánská střediska navíc vycházejí z práce a myšlenek italského katolického kněze, vychovatele a zakladatele salesiánů Dona Bosca.

5.1. Salesiánská střediska dětí a mládeže (SaSM)

Salesiánská střediska mládeže jsou jedním ze zájmu činnosti salesiánského poslání. Po roce 1995 u nás začala vznikat z někdejších oratoří vedle kostela první instituciovaná střediska. Kaplánek ve své knize *Výchova v salesiánském duchu*³⁶ vystihuje SaSM jako střediska mládeže, které mají mladým lidem poskytnout prostor k rozvoji jejich aktivit a vztahů. Prostorem se myslí jak prostor fyzický, tak i prostor sociální (čas a možnost navázat vztah prostřednictvím kvalitního personálu spojenou s otevřenou nabídkou organizované činnosti). I když se jednotlivá salesiánská střediska liší v pracovnících, jednotlivých návštěvnících a prostředím, programová nabídka je velmi podobná. Shoduje se v několika bodech: oratoř v užším slova smyslu (pravidelný prostor pro sportovní a zábavnou činnost), zájmové kroužky, kluby (v rámci klubů se realizuje nabídka sociálních služeb- terénní práce, sociální a vzdělávací programy), jednorázové akce (soutěže, přednášky), prázdninové a

³⁶ Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Výchova v salesiánském duchu: příručka pro dobrovolníky, animátory a zaměstnance salesiánských zařízení*, s. 94.

víkendové akce, katechetické, informační a spirituálně zaměřené skupiny. Programy jsou nabízeny tak, aby vyhovovaly dle aktuální situace a potřeb jedinců v místě SaSM.

Salesiánská střediska a typická nízkoprahová zařízení pro děti a mládež se shodují ve třech bodech: na zásadě nízkoprahovosti (otevřenosti), zájmu o mladé lidi se sociálními problémy a nabídkou programů a činností klubů. Ačkoli body a cíle (smysluplné využití času, předání dovedností a vědomostí) mají oba typy zařízení stejné, salesiánská střediska nabízejí další možnosti. A to: navazování vztahů, předávání křesťanských hodnot, vytváření důvěrné-rodinné atmosféry.³⁷ Salesiánské kluby a oratoře pracují na principu otevřené práce s mládeží (více v kapitole 5.1.2. Otevřená práce s mládeží). Důležitým bodem jsou volnočasové aktivity. Volnočasové aktivity probíhají v oratořích. Tak se v salesiánských střediscích označuje otevřený program pro děti a mládež, který je přístupný pro všechny zájemce. Aktivity či program si děti a mládež vybírají samy na základě nabídky her a dalších aktivit, které se mohou v prostoru určeném pro oratoř realizovat. Oratoř se oratoří stává až v okamžiku souhry mezi aktivitami, programy a komunikací pracovníků, dobrovolníků, animátorů s účastníky, kteří na středisko docházejí. Toto spojení směřuje k vytvoření společného dobrého vztahu mezi klienty a pracovníky. Tento prvek je charakteristický pro salesiánské prostředí.

Zřizovatelem salesiánských středisek je kongregace SDB (prostřednictvím Salesiánské provincie Praha). V některých střediscích fungují otevřené programy (více v kapitole 5.2. SaSM ČB), které splňují požadavky kladené na nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, jak je definuje zákon o sociálních službách, jsou částečně financovány z dotací Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, ostatní programy jsou pedagogického charakteru a jsou financovány z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Důležitým spojovacím faktorem středisek je navázání na duchovní, myšlenkovou a výchovnou tradici salesiánů a jejich zakladatele Dona Bosca. Jejím dalším společným rysem jsou i vnější znaky. V blízkosti SaSM bývá kostel, většinou spojen se střediskem, tak je pro většinu obyvatel výrazná a dobře viditelná celá budova střediska, kam dochází děti a mládež.

Typickými metodami pro SASM jsou:

- otevřená práce s mládeží (informální edukace, participace, sociální animace...)

³⁷ Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Výchova v salesiánském duchu: příručka pro dobrovolníky, animátory a zaměstnance salesiánských zařízení*, s. 96.

- kontaktní práce (sociální práce)
- nízkoprahovost- bezplatnost- anonymita

Následující odstavec vychází ze skript Salesiánská pedagogika, která jsou určeny pro studenty JABOKu³⁸. K dosažení výchovných cílů vycházejí salesiánská střediska z metod popsané v pedagogice, a také z teorie sociální práce. Podle výzkumu, který provedl Michal Svoboda³⁹ v rámci svého výzkumného šetření do své diplomové práce na podzim 2007, vzešla následující data od osmnácti pracovníků z osmi salesiánských výchovných zařízení (odpovědi respondentů na otázku: „jak dosahují cílů své práce“ s mládeží). Z odpovědí respondentů objevil Svoboda následující metody:

- pedagogická komunikace
- kontaktní práce
- zpětná vazba
- doprovázení
- neformální vzdělávání
- podpora komunikace mezi vrstevníky
- podpora vzniku skupiny
- modelová výchova (na základě příkladu vlastního života)
- případová práce
- poradenství
- zprostředkování navazujících služeb
- sociální práce se skupinou
- utváření charakteristického sociálního prostředí

Většina metod, které pracovníci používají k dosažení cílů ve svých střediscích, jsou především výchovného charakteru. Za metody sociální práce pan Svoboda považuje pouze případovou práci, poradenství, zprostředkování navazujících služeb a sociální práci se skupinou. Z výzkumu vzešla i společná specifická metoda salesiánských středisek. Pracovníci

³⁸ Srov. *Salesiánská pedagogika: studijní materiály*. Jabok, 2012

³⁹ Srov. SVOBODA, Michal. *Modely pastorace mládeže uplatňované v salesiánských v České republice*, s. 24-25.

uvedli dvě metody, a to: utváření charakteristického prostředí (kterého se dosahuje pomocí volnočasových aktivit) a nabídka dobrého vztahu s pracovníkem.

5.1.1. Princip nízkoprahovosti

Princip nízkoprahovosti je jeden ze základních kamenů v poskytování sociální služby v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Na tomto základu též stojí salesiánská střediska. Česká asociace streetwork vytvořila v rámci projektu Systém vzdělávání pro pracovníky a odborníky v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež a streetwork v hl. m. Praze definici principu nízkoprahovosti následovně: *„Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež realizují službu tak, aby byla umožněna maximální dostupnost, tedy ve snaze odstranit časové, prostorové, psychologické a finanční bariéry, které by bránily cílové skupině vyhledat prostory zařízení či využít nabídky poskytovaných služeb.*

- *Zařízení vytváří prostředí, které je svým charakterem a umístěním blízké přirozenému prostředí cílové skupiny.*
- *Pro omezení přístupu uživatele ke službě není důvodem pasivita či názorová odlišnost.*
- *Uživatel má možnost zůstat v anonymitě. Jakákoliv dokumentace obsahující osobní údaje uživatele musí být vedena se souhlasem uživatele a s právem do ní nahlížet. Zařízení získává jen ty údaje uživatele, které jsou stanoveny jako nezbytné pro poskytování odborných a kvalitních služeb.*
- *Pro užívání služby není podmínkou členství ani jiná forma registrace. Pravidelná docházka do zařízení není podmínkou užívání služby. Uživatelé mohou přicházet a odcházet v rámci otevírací doby zařízení podle svého uvážení. Uživatel není povinen zapojit se do připravených činností.*
- *Služby sociálního charakteru jsou poskytovány bezplatně.*
- *Provozní doba služby odpovídá potřebám uživatele. Je k dispozici v době, kdy uživatel má podmínky přijít do zařízení (jak z hlediska dne, tak měsíce a roku). Zároveň je provozní doba služby stabilní a nedochází k jejím náhlým výpadkům.*

• *Službu může využít kdokoliv z cílové skupiny bez omezení, pokud svým chováním a jednáním neomezuje a neohrožuje sám sebe, ostatní uživatele, pracovníky či efektivitu služby.*“⁴⁰

Z předchozího vymezení principu nízkoprahovosti je zřejmé, že další “povinností“ nízkoprahového zařízení je poskytnout prostor a uspokojit klienty, a tím předcházet sociálně patologickým jevům. Nesmí však vzniknout situace čistě sociální bez pedagogických aspektů. Pokud nízkoprahové zařízení myslí i na pedagogickou stránku, tak funguje a pracuje s dětmi a mládeží na základě otevřené práce. Michal Kaplánek se věnuje vysvětlení pojmů nízkoprahovost a otevřená práce s mládeží v několika svých článcích a zastává názor, že je přesnější v pedagogice používat slovo otevřená práce, než pojem nízkoprahovost, který se pojí se sociální prací. Kaplánek vysvětluje otevřenou práci ve čtyřech dimenzích a to:

- *„otevřenost obsahu,*
- *otevřenost organizační formy,*
- *otevřenost k zájmům mládeže*
- *otevřenost vůči veřejnosti.*“⁴¹

5.1.2. Otevřená práce s mládeží

Otevřená práce s mládeží se nechá definovat jako jistá forma pomoci, která se uskutečňuje prostřednictvím různých nabídek, které jsou voleny na základě zájmů mládeže a jsou všem přístupné bez výjimek. Princip otevřenosti vnáší i jistou změnu a vývoj, kde může docházet k vytlačování různých subkultur či vliv part, které tvoří mladí lidé. Ale na druhé straně se právě na základě principu nízkoprahovosti dojde snadněji k aktivnímu vyhledání a navázání kontaktu (posléze i vztahů) s určitými subkulturálními sociálními skupinami.

V předchozí kapitole, kde byla popisována strukturu otevřené práce s mládeží, kterou Kaplánek chápe ve čtyřech dimenzích a to: otevřenost obsahu, otevřenost organizační formy, otevřenost k zájmům mládeže, otevřenost vůči veřejnosti.

„Otevřenost obsahu spočívá v tom, že nejsou na náplň činnosti kladeny žádné apriorní politické, náboženské či světonázorové nároky. Otevřenost organizační formy znamená, že podmínkou účasti na aktivitách není členství v nějaké organizaci a že jsou tak aktivity

⁴⁰ *POJMOSLOVÍ Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM).* Praha: Česká asociace streetwork , o.s.

⁴¹ *KAPLÁNEK, Michal. Pedagogické a sociální aspekty práce s neorganizovanou mládeží.*

*bezprostředně otevřené všem. Otevřenost k zájmům mládeže znamená, že se činnost orientuje primárně na potřeby mladých a ne na dosažení cílů, které mají dospělí. A otevřenost vůči veřejnosti znamená průhlednost a možnost veřejné kontroly.*⁴²

Otevřená práce s mládeží se velmi často vztahuje na koncepci sociálního prostoru, jejímž cílem je aktivní spoluúčast na tvorbě společnosti a je též základem individuálního vývoje každého jedince (více v kapitole 4.2.1. Participativní plánování). V otevřené práci s mládeží se začaly uplatňovat čtyři principy nabídek sociálního prostoru (tyto čtyři principy publikoval ve své práci Michal Svoboda⁴³):

- umožnit mladým lidem přivlastnit si sociální prostor (v zařízení, v obci či regionu);
- umožnit vznik a rozvoj samostatných aktivit mladých lidí;
- nabízet reflexi zkušeností mladých lidí, které získávají při utváření vlastního prostředí;
- vytvářet ve společnosti prostor pro porozumění mládeži

5.1.2.1. Vztah mezi pracovníkem (animátorem) a jednotlivcem či skupinou (dětmi a mládeží)

Italský odborník na animaci Pollo, vytvořil čtyři základní oblasti metod animace. Stěžejní metodou, specifickou pro salesiánská střediska, je metoda druhá (viz výše): citlivé utváření výchovného vztahu, mezi animátorem a skupinou (jedincem), který je založen na vzájemné důvěře a otevřené komunikaci. Kvalita animace je dána dobrým vztahem mezi animátorem a animovaným. Snahou je vytvořit vztah, který bude naplněn důvěrou, otevřeností a pocitem bezpečí. Salesiánský přístup k mladým je dále specifický v blízkosti, citlivosti, bezpodmínečném přijetí, dialogu, ve víře v dobro v každém člověku a v povzbuzování k vlastní iniciativě. Vztah nese existenciální komunikaci mezi pracovníky a mladými lidmi. Zahrnuje v sobě schopnost naslouchat, vyjadřovat se k existenciálním otázkám mladých lidí.

⁴² *POJMOSLOVÍ Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)*. Praha: Česká asociace streetwork, o.s.

⁴³ Srov. SVOBODA, Michal. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s "neorganizovanou mládeží" v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*, s. 54.

5.2. Salesiánské středisko mládeže- dům dětí a mládeže České Budějovice

Salesiánské středisko mládeže - dům dětí a mládeže České Budějovice (dále jen SaSM – DDM ČB) sídlí v blízkosti velkých sídlišť v ulici Emy Destinové 1 v Českých Budějovicích. Středisko bylo zřízeno Salesiánskou provincií Praha jako církevní organizace. Posláním střediska je přispívat prostřednictvím preventivního výchovného systému Dona Bosca, volnočasových aktivit a sociální práce k rozvoji dětí a mládeže.

SaSM – DDM ČB nabízí širokému spektru (především) mladých lidí výchovu, která vychází z pozitivních hodnot společnosti a kultury, ve které mladí lidé žijí, a pomáhá jim osvojovat si tyto hodnoty v rámci volnočasových aktivit. Uskutečňuje evangelizaci mezi mladými zejména svědectvím vychovatelů a nabízí doprovázení ve víře. SaSM - DDM ČB provozuje nízkoprahové zařízení prostřednictvím Otevřených klubů, které se dělí na sociální a pedagogické programy. Sociální programy jsou registrované dle zákona 108/2006, a tak spadají do Nízkoprahového zařízení Otevřené kluby. Pedagogické programy se řídí zákonem 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Otevřené kluby jsou určeny pro různé cílové skupiny.

V každém programu se s uživateli/účastníky pracuje, jak individuálně na základě jejich potřeb a přání, tak i s celou skupinou (převzato z oficiálních dokumentů střediska uschované v archivu SaSM – DDM ČB).

Jako každé salesiánské středisko mají v Českých Budějovicích specifické logo. Českobudějovické logo střediska se skládá se čtyř domečků, které symbolizují lokalitu Čtyř Dvorů, ve kterých se nachází. V každém domečku je vyobrazen jeden ze čtyř symbolů: hry, domova, vzdělání a duchovního rozvoje.

SaSM - DDM ČB vykonává tyto druhy činností: pravidelná i nepravidelná výchovná, vzdělávací a zájmová činnost, výchovná a vzdělávací činnost pro děti předškolního věku a sociální práce, pomoc dětem, mládeži a rodině při sociálních obtížích a konfliktech, terénní práce, individuální práce (vytvoření podmínek pro rozvoj nadání dětí a mládeže a k podpoře těch, kteří mají studijní obtíže ve škole), osvětová činnost a vedení k prevenci sociálně patologických jevů, příležitostná činnost, táborová a pobytová činnost, sportovní činnost, výchova k dobrovolnictví a náboženské vzdělávání a rozvoj osobnosti na základě křesťanské víry.

5.2.1. Specifické formy sociální práce v NZDM Bosko v Salesiánském středisku mládeže – dům dětí a mládeže České Budějovice (SaSM – DDM ČB či zkráceně SaSM ČB)

Sociálních služby jsou poskytovány prostřednictvím preventivního systému Dona Bosca, volnočasových aktivit a sociální práce, která vede k celostnímu rozvoji dětí a mládeže. Cílovou skupinu tvoří neorganizované nebo sociálně znevýhodněné děti a mládež ve věku od 6 do 26 let v oblasti Čtyři Dvory. Služby sociální práce v SaSM - DDM ČB jsou podstatnou částí nabídky v Otevřených klubech. Pracovníci nabízejí individuální sociální práci, která je realizována v kontaktních místnostech, tak i skupinovou sociální práci, která je realizována v rámci programů Otevřených klubů.

Individuální sociální práce je realizována především v kontaktních místnostech Střediska a Kontaktního centra Maják, kde je pro klienta vytvořeno bezpečné prostředí. Na základě rozhovorů jsou schopni pracovníci nejen mapovat spektrum problémů neorganizované mládeže, ale i nalézt účinná opatření a doprovázet je při jejich řešení. Programy individuální sociální práce, terénní sociální práce, terénní komunitní práce a sociální práce s komunitou jsou zaměřeny jak na skupinovou, tak i individuální sociální práci. Tyto programy jsou realizovány především na ulici, kde se cílová skupina pohybuje a v rodinách. Hlavním smyslem programů je sociální aktivizace jedinců. SaSM ČB zajišťuje tyto typy služeb: kontaktní práce, situační intervence, základní poradenství, pomoc v krizi, doprovodné aktivity (převzato z oficiálních dokumentů SaSM ČB, které jsou k dispozici v archivu střediska).

Sociální programy: terénní sociální práce, terénní komunitní práce, individuální sociální práce

5.2.2. Specifické formy pedagogiky v NZDM Bosko v Salesiánském středisku mládeže – dům dětí a mládeže České Budějovice (SaSM – DDM ČB či zkráceně SaSM ČB)

V pedagogických programech je kladen důraz na praxi Dona Bosca a jeho výchovném stylu- preventivního systému (více v kapitole 5.2.2.1. Preventivní systém Dona Bosca). Tento systém vychází z přesvědčení, že je lepší negativním jevům mezi mládeží předcházet, než je

pouze napravit. Na webových stránkách střediska SaSM – ČB⁴⁴ zdůrazňují principy, který se držel Don Bosco: Bosco uplatňoval ve svém preventivním systému jak důvěru, tak bdělost: snažil se vyvádět mladé lidi z prostředí, které by pro ně znamenalo mravní ohrožení, a současně jim poskytoval velkorysou nabídku seberealizace odpovídající jejich potřebám.

Cílovou skupinou pedagogických programů v SaSM- DDM ČB jsou převážně děti od 6 do 13 let. Mezi hlavní pedagogické programy patří Oratoř, ve které je pro děti připravován program. V rámci tohoto programu se pracovníci snaží účastníky motivovat k základnímu i následnému vzdělávání a k účelnému trávení volného času. Několikrát do roka se připravují tématické Oratoře (vánoční, velikonoční, dušicky, Don Bosco atd.) Během programu se snaží s dětmi a mládeží pracovat individuálně.

Specifická forma pedagogiky vychází z předpokladu role pedagoga, který přirozeně posiluje sebevědomí dětí a správně je motivuje. Pracovník učí děti a mládež k chápání pracovních, občanských kompetencí, vede je k vhodnému využití volného času a učí je schopnosti rozlišovat mezi povinnostmi a zábavou.

Pedagogické programy: Oratoř, doučování, volnočasové aktivity na sídlišti Máj, sportovní program v tělocvičně Máj

5.2.2.1. Preventivní systém Dona Bosca

Jak vyplývá s názvu je tento systém založen na předcházení negativním vlivům a ochraně dětí a mládeže. V knize *Dej mi duše*⁴⁵ autoři vysvětlují, že preventivní systém Dona Bosca není výsledkem studia pedagogické literatury, ale prvotním zdrojem je životní příběh Dona Bosca. Jde o uvědomění si výchovné zkušenosti a pedagogické reflexe Dona Bosca a její pokračování ve výchovné tradici salesiánské rodiny. Don Bosco⁴⁶ celý život věnoval mládeži a preventivní práci. V začátcích se pokoušel o výchovu chudých chlapců a také se angažoval do změny jejich sociální situace. Jeho hlavní výchovnou metodou, která se dodnes využívá, je označeno jako preventivní systém. Jeho podstatou je asistence, přítomnost vychovatele uprostřed mladých. Jedním z úkolů je animovat (o animaci jsem se zmiňovala v kapitole 4.4. Animace), být otevřený k mládeži, být jim nápomocen v jejich problémech,

⁴⁴ *Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže České Budějovice: Cíle a poslání* [online].

⁴⁵ Srov. BOSCO, Teresio. *Dej mi duše: Salesiánská tradice*, s. 129.

⁴⁶ Srov. BOSCO, Jan svatý. *Můj život pro mladé : vzpomínky zakladatele salesiánů*.

přijmout je s úctou a trpělivostí. V knize *Výchova v salesiánském duchu*⁴⁷ je vyzdvihnuta myšlenka, že Don Bosco byl zastáncem výchovy, která měla své vzory v rodině a v rodinném zázemí. Dona Bosca charakterizoval preventivní systém jako životní styl, který se stal základem salesiánského stylu výchovy. Cílem výchovy bylo pro dona Bosca, aby mladí lidé byli dobrými křesťany a poctivými občany. Jak komentuje Libor Macák⁴⁸ ve své diplomové práci, byla tato myšlenka značně ovlivněna dobou a obhajobou ryze katolických prvků.

Preventivní systém dona Bosca má tři základní opěrné body, které jsou laskavost (láska), rozum a náboženství (víra). Tyto tři motivy stojí společně v každém vztahu a jsou vyžadovány jak od mládeže a dětí, tak i od vychovatelů, animátorů či pracovníků střediska. Laskavost či někdy označována jako láska míněná jako přátelství, sympatie a náklonnost a to ze strany vychovatelů- pracovníků střediska k dětem a mládeži. Taková laskavost je zdrojem důvěry na obou stranách. Rozum, tedy povzbuzování mladých k zodpovědnému rozhodování, rozumné úvaze a hledání smyslu života. Náboženství bylo pro dona Bosca prostředkem výchovného působení. Šlo o autentický život z víry, přijímání svátostí a slavení radosti z Boha. Zjednodušeně jde o potřeby každého člověka. Potřeby lásky, potřeby vzdělání a potřeby poznat smysl svého života.

Osobní vztah vychovatele ke svěřeným by měl pomáhat k vnitřnímu růstu, vést k hodnotám, ukazovat na Krista. Ve vztazích by měla vládnout laskavost, důvěra a upřímnost. Don Bosko je rád, když jsou vychovatelé radostní, ale zároveň realističtí. Michal Kaplánek⁴⁹ vidí práci Dona Bosca v rámci preventivního systému jak práci na rovině sociální, tak i pedagogické. Z roviny sociální se jedná o fyzickou pomoc, péči a přípravu mladých chlapců na pracovní návyky se získáním základních hodnot. Pedagogická rovina byl samotný výchovný proces. Usiloval o to, aby se mladí lidé ve společnosti uplatnili, předpokladem tomu bylo vzdělání.

⁴⁷Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Výchova v salesiánském duchu: příručka pro dobrovolníky, animátory a zaměstnance salesiánských zařízení*, s. 23.

⁴⁸Srov. MACÁK, Libor. *Výchovné metody používané v salesiánských střediscích mládeže v České republice*, s.23.

⁴⁹Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Výchova v salesiánském duchu: příručka pro dobrovolníky, animátory a zaměstnance salesiánských zařízení*, s. 24.

6. Salesiánské středisko mládeže- dům dětí a mládeže (SaSM –DDM ČB) a NZDM BOSKO v Českých Budějovicích

NZDM Bosko:

Cílem a posláním NZDM Bosko je poskytovat zázemí, podporu a pomoc dětem a mládeži z Českých Budějovic, kteří se nacházejí v nepříznivé sociální situaci nebo jsou ji ohroženi a přispívat ke zlepšení jejich kvality života. Cílovou skupinou jsou děti a mládež ve věku od 6 do 26 let spadající zejména do oblasti Čtyři Dvory- sídliště Máj, Vltava a Šumava (převzato z oficiálních dokumentů střediska uložených v archivu SaSM – DDM ČB).

6.1. Metodika výzkumného šetření

Pro samotné výzkumné šetření jsem zvolila strukturovaný rozhovor s prvky diskuze na bázi kvalitativního výzkumu.

6.2. Časový harmonogram výzkumného šetření

Výzkumné šetření proběhlo ve třech etapách. V první fázi jsem si zvolila konceptualizaci celého výzkumného šetření, položila si výzkumnou otázku, která byla sestavena z teoretické části celé práce. Následně byl sestaven podklad pro strukturovaný rozhovor. Ve druhé fázi se uskutečnily samotné rozhovory s pracovníky SaSM ČB. Rozhovory jsem provedla s většinou částí pracovníků střediska (konkrétně se čtyřmi z celkových sedmi pracovníků). Se všemi pracovníky jsem si domluvila osobní schůzku, seznámila je s mým konceptem a poté kladla otázky dle strukturovaného rozhovoru. Na základě jejich souhlasu byly nahrávány na diktafon pro moje přesnější interpretování a vyhodnocení. Ve třetí fázi jsem všechna data vyhodnocovala.

Časový harmonogram realizace výzkumného šetření

Tabulka č.1. Časový harmonogram

Časové období realizace		Náplň činnosti
Fáze výzkumu	Leden 2013	Vytvoření konceptualizace
	Únor 2013	Vytvoření otázek
Fáze výzkum	Únor 2013	Průběh strukturovaných rozhovorů s pracovníky
Fáze výzkumu	Březen 2013	Vyhodnocování získaných dat

6.3. Výzkumné otázky

Než jsem si položila výzkumné otázky, stanovila jsem si konceptualizaci, které jsem se držela po celou dobu strukturovaného rozhovoru:

- praktické použití metod a postupů, které spadají to pedagogického i sociálního oboru: princip participace, socializace, motivace a sociální animace
- práce s dětmi a mládeží v SaSM a identita mládeže

Mojí hlavní výzkumnou otázkou bylo: V čem jsou specifická salesiánská střediska, zda existují sociální a pedagogické metody, které uplatňují pracovníci v Salesiánské středisku mládeže- dům dětí a mládeže v Českých Budějovicích?

Výzkumné otázky:

- 1) Jaké metody výchovného působení (konkrétně sociální animace a participativní plánování) se Vám osvědčily?
- 2) Jak motivujete neorganizovanou mládež a děti do činnosti střediska?

- 3) Jak rozvíjíte a formujete identitu mládeže, používají při práci s dětmi a mládeží princip participace či princip socializace?
- 4) Jakými způsoby pracovníci navazují s dětmi a mládeží aktivní vztahy a jaké mechanismy přispívají k vytváření vzájemné důvěry?

6.4. Profil respondentů

Strukturovaného rozhovoru s prvky diskuze na bázi kvalitativního výzkumu se zúčastnili 4 pracovníci SaSM ČB. Jména byla pro účel anonymity změněna.

Tabulka č. 2: Soupis respondentů

Jméno	Jak dlouho pracují v SaSM ČB	Pracovní pozice
Apolena	6 let	Sociální pracovníce
Ester	4 roky	Pedagožka volného času, koordinátorka Otevřených klubů
David	3,5 roku	Sociální pracovník, vedoucí sociální služby
Adam	5 let	Pracovník v sociálních službách

6.5. Shrnutí a východiska, která vycházejí z teoretické části práce

Pro snadnější orientaci jsem vytvořila následující tabulky s vytvořenými kódy-pojmovými symboly. Levá část tabulky obsahuje odpovědi a druhá část kolikrát pracovníci na pojem odpověděli.

1) Jak pracovníci rozvíjí identitu mládeže: (tabulka č. 1)

sebezpoznání, sebeprosazení, seberealizace	1
rozvíjet rozpory	2
Reflexe	1
přítomnost	1
rovný přístup	2
Rozhovor	2

2) Jak pracovníci motivují neorganizovanou mládež do činnosti střediska: (tabulka č. 2)

Participace	2
tradice střediska	2
odkaz na rodiče a starší sourozence	1
jdu vzorem	1
Animace	1
Rozhovor	1

3) Jak pracovníci používají při své práci s mládeží princip participace: (tabulka č.3)

podpořit nový nápad mladých	1
participovat v programech (příprava učebních materiálů, správce počítačové učebny, funkce barmana)	4
finanční participace na akcích	1

4) Jak pracovníci rozvíjí princip socializace: (tabulka č.4)

otevřenost pro všechny	4
získání pozitivní zkušenosti ve středisku	1
komunikace-co je žádoucí	1

5) Jakými způsoby navazují pracovníci s dětmi a mládeží aktivní vztahy a jaké mechanismy přispívají k vytvoření vzájemné důvěry: (tabulka č.5)

důvěra v dobro dětí a mládeže	2
Otevřenost	4
stejný přístup	1
podání ruky	1
komunikace, vnímám je, chci znát jejich názor, představím sebe a své kolegy	2
respekt	1
jsem jim vzorem	1
tradice střediska	2
Mlčenlivost	1
Slíbím, co dodržím	1

V první zpracované tabulce jsem se ptala na rozvíjení identity mládeže. Pracovníci zmiňují identitu v souvislosti se sebevědomím, sebeprosazením, seberealizací a plánováním vlastního života. U jedinců formují identitu jednak rovným přístupem a zároveň se snaží rozvíjet rozpory. Dále se snaží prostřednictvím chování naučit klienty reflektovat své jednání a nabízet různá řešení, které ale mají více následků.

Druhá otázka se týkala motivace. Jak konkrétně pracovníci motivují neorganizovanou mládež do činnosti střediska. Téměř všichni odpověděli, že navazují na tradici střediska. S tím, že tam dochází již několikátá generace, která si dobrou pověst střediska předává.

Motivací je též samotné středisko, které nabízí nízkoprahové programy a samotnou přítomnost pracovníků.

Třetí okruh otázek se týkal participace jakožto pojmu, který je popsán v teoretické části práce. Z odpovědí vyplynulo následující. V rámci Otevřených klubů byla pracovníky vytvořena role barmana, kterou zastává klient na základě dobrovolnosti. Cílem a funkcí barmana je uvědomění si svých povinností a zodpovědnosti. Podle výpovědí pracovníků se takový druh participace ověřil. Dále se princip participace projevuje v pedagogických programech, kdy starší děti a mládež připravují náplň programů pro mladší jedince. S neorganizovanou mládeží se na rovině participace pracuje dlouhodobějším rozsahu. O participaci se můžeme mluvit, až od oddělení klienta od skupiny. Začne se s nimi pracovat individuálně tak, aby participovali na programu, přicházeli s vlastními nápady a byli zodpovědní sami za sebe nebo za část programu. Tématu participace byl v rámci strategického plánování střediska věnován čas na kolik se dbá v každém programu na princip participace. Každý pracovník vyvodil důsledky do své části sociálního či pedagogického programu.

Ve čtvrté tabulce se týkala socializace. Zajímala jsem se, jak konkrétně se princip socializace projevuje v práci s dětmi a mládeží. Pracovníci uvedli následující: uvědomování si své role, přes sociální intervenci, získání pozitivní zkušenosti ve středisku, přes společnou komunikaci, kdy se nechá s mládeží nedirektivním způsobem hovořit, o tom co je pro společnost žádoucí a co nikoli.

V poslední páté tabulce jsem se ptala na navazování aktivní vztahů s dětmi a mládeží a co konkrétně pracovníkům nejvíce pomáhá k vytvoření vzájemné důvěry. Všichni pracovníci, kterým jsem tento řízený rozhovor pokládala, byli otázkou týkající se vztahu zaskočení. Vztah brali jako naprostou samozřejmost, bez které nelze pracovat mezi dětmi a mládeží. Ve většině odpovědí se shodovali. Důvěru budují na základě podpory, otevřenosti v podobě vyprávění o svých životních zkušenostech, zajímají se o jejich osobní záležitosti a starosti a chtějí znát jejich názor. Důvěra je posílena vzájemným respektem a přístupem pracovníků, kteří vytváří takovou atmosféru, aby se všichni cítili bezpečně.

Důležitou poznámkou, kterou vystihl jeden pracovník je práce v týmu, kde jde o to mít jednotná pravidla, které musí dodržovat všichni, jak pracovníci, praktikanti, tak i dobrovolníci. Všichni musí pracovat jako jeden celek.

Na začátku strukturovaného rozhovoru mě zajímalo, zda si pracovníci osvojili v průběhu studia metody, které využívají ve svých programech. Chtěla jsem zjistit, zda zvládnou metody pojmenovat a zda si vůbec nějaké metody vybaví. Pouze dva z dotazovaných pracovníků dokázali pojmenovat metody, které používají. Byly to: motivační a řízené rozhovory, případová práce a práce se skupinou. Po této otázce jsem se ptala na konkrétní výchovné metody, a to participativního plánování a sociální animaci. Dva pracovníci nejvíce využívají participaci a dva spíše sociální animaci.

Ve výsledku celého výzkumného šetření pracovníci sami definovali principy NZDM. Na základě svých odpovědí obsáhli otevřenost, bezplatnost a anonymitu.

Závěr:

Cílem mé bakalářské práce bylo reflektovat teorii sociální práce a pedagogiky volného času s charakteristickými metodami využívanými v nízkoprahovém zařízení Salesiánského střediska dětí a mládeže v Český Budějovicích. Východiskem mi byly dopředu nastudované pojmy, metody a postupy, které propojovaly obory - sociální práci a pedagogiku volného času s ohledem na práci s dětmi a mládeží. Z odborné literatury jsem vyvodila pojmy, které se objevují a zároveň využívají jak v sociální práci, tak i pedagogice volného času při práci s dětmi a mládeží: socializace, participace, motivace a animace.

Výzkumné šetření bylo zaměřeno na pracovníky Salesiánského střediska dětí a mládeže v Českých Budějovicích (konkrétně na pracovníky, kteří pracují v sociálních a pedagogických programech NZDM Bosko), jejichž výpovědi ze strukturovaného rozhovoru tvoří zpětnou reflexi na mou bakalářskou práci. Cílem mého výzkumného šetření bylo reflektovat, v čem jsou specifická salesiánská střediska, zda existují sociální a pedagogické metody, které uplatňují pracovníci v Salesiánském středisku dětí a mládeže v Českých Budějovicích. Toto šetření mi potvrdilo teoretickou část práce, jelikož metody a postupy se plně shodují s výpověďmi pracovníků.

Z výzkumného šetření vyplývají specifika pro nízkoprahová salesiánská střediska, kterých se drží i pracovníci v Českých Budějovicích, a to: vytváření charakteristického prostředí přes volnočasové aktivity a nabídkou dobrého vztahu. Při práci s dětmi a mládeží je základem vytvořit takové prostředí, které je blízké cílové skupině, nabídnout sociální i pedagogickou pomoc, která je postavena na chápajícím vztahu a oboustranné komunikaci. Pracovníci jsou se vědomi faktu, že pro děti a zvláště pak pro dospívající a neorganizovanou mládež je důležitý především pocit jistoty, a to takové, kterou „pocitují“ z celého týmu pracovníků.

Při psaní textu jsem si prohloubila znalosti týkající se pedagogiky, které nadále využiji v Salesiánském středisku v Českých Budějovicích a při jiné dobrovolné práci s dětmi a mládeží. Tato bakalářská práce bude zpětnou vazbou i pro pracovníky střediska.

Seznam použitých zdrojů:

- BOSCO, Jan svatý. *Můj život pro mladé : vzpomínky zakladatele salesiánů*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2007. 226 s. ISBN 978-80-7367-247-8.
- BOSCO, Teresio. *Dej mi duše: Salesiánská tradice*. Vyd. 1. Kostelní Vydří: Karmeritánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-882-8. s. 129.
- CLEGG, Brian. *Motivace*. Vyd. 1. Brno: CP Books, 2005. iv, 115 s. V kostce. ISBN 80-251-0550-4.
- DEINET, Ulrich a Benedikt STURZENHECKER. *Handbuch offene Kinder- und Jugendarbeit*. 3. plně přepracované vyd. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2005. ISBN 3-8100-4077-0.
- HOFBAUER, Břetislav. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti: Evropské struktury a jejich aktivity*. 1. vyd. Praha: Duha - sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi, 2003, 70 s., ISBN neuvedeno.
- CHODIL, Karel. *Popis a analýza metod požívaných v projektu "orientační dny "ve Fryštáku*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Teologická fakulta. Vedoucí práce Doc. Michal Kaplánek, Th.D.
- KAPLÁNEK, Michal. *Animace jako výchovná metoda*. 2013. Dostupné z: <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/kaplanek>
- KAPLÁNEK, Michal. *Výchova v salesiánském duchu: příručka pro dobrovolníky, animátory a zaměstnance salesiánských zařízení*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0126-7.
- KAPLÁNEK, Michal. *Základy pedagogiky volného času – skriptum: Verze 7/2009*. In: [online]. [cit. 2012-12-11]. Dostupné z: www.tf.jcu.cz/getfile/2ac71dd74a48dcd4
- KAPLÁNEK, Michal. *Základy pedagogiky volného času – skriptum: 1. Úvod*. 2009.
- KAPLÁNEK, Michal. *Základy pedagogiky volného času – skriptum: 5. Předmět a cíl pedagogiky volného času*. 2009.
- KAPLÁNEK, Michal. *Nauka o volném čase: Studijní texty pro pedagogy volného času*. České Budějovice, 2011. Dostupné z: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/5e7b64ea47c571e2>
- LABÁTH, Vladimír. *Riziková: mládež*. vyd.1. Praha: Slon, 2001. ISBN 80-85850-66-4.
- MACÁK, Libor. *Výchovné metody používané v salesiánských střediscích mládeže v České republice*. 2009, České Budějovice. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Teologická fakulta. Vedoucí práce Doc. Michal Kaplánek, Th.D.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 380 s. ISBN 8071785482.

MATOUŠEK, Oldřich. a kol. *Základy sociální práce*. Vyd.1. Praha: Portál, 2001, 309 s. ISBN 80-7178-473-7.

MOJŽÍŠOVÁ, Adéla. *Teorie a metody sociální práce*. [online]. [cit. 2013-02-26]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.zsf.jcu.cz%2Fstudium%2Fstudijni-programy-obory-kurzy%2Fpodpurne-studijni-texty%2Frbp%2Fksu-katedra-supervize-a-odborne-praxe%2Fteorie_a_metody_socialni_prace.pdf%2F&ei=S6IsUcHzCarE4gTS9ICQDw&usg=AFQjCNGjqItmiQFFEWssO0BRh_8iLGC6oA&bvm=bv.42965579,d.bGE

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie: přehled základních oborů*. vyd.1. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-443-8.

PAULÍK, Karel. *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005, 207 s. ISBN 807042690x.

Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM). Praha: Česká asociace streetwork , o.s., 2008. Dostupné z: http://www.socialnisluzby.org/kvalita/standardy-sluzby/CAS/files/CAS_Pojmoslovi_NZDM.pdf

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky*. Vyd.3., aktualiz. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-923-2.

Sociálna práca. Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociálnej práci. [online]. Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2008, roč. 2008, č. 2 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2008-2-130102145614.pdf>

Salesiánská pedagogika: studijní materiály. Jabok, 2012. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CEMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fis.jabok.cz%2Fel%2FJA10%2Fleto2012%2FS113%2Fum%2F909606%2Fsalesianska-pedagogika.doc&ei=jb1FUXXOBIVswb-m4C4Dw&usg=AFQjCNHqkpJfFavKn8OBBY8B18Ikt4M7tA&bvm=bv.43828540,d.Yms>

Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže České Budějovice: Cíle a poslání [online]. 2009 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: http://www.sasmcb.cz/?page_id=44

SVOBODA, Michal. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s "neorganizovanou mládeží" v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*. České Budějovice, 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Teologická fakulta Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Michal Kaplánek.

SVOBODA, Michal. *Modely pastorační mládeže uplatňované v salesiánských v České republice*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Teologická fakulta Katedra pedagogiky.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: Učebnice metod sociální praxe*. Vyd.1. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-69-9.

VÁŽANSKÝ, Mojmír a SMÉKAL, Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. 176 s. ISBN 80-901737-9-9.

Jiné zdroje:

Oficiální dokumenty SaSM- DDM ČB: Popis realizace, Statut, Výroční zpráva 2011/2012

Přílohy:

Příloha I. Přepis rozhovoru s Apolenou

1) Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání? A v jakém oboru?

Vyšší odborná škola- absolutorium- nejvyšší co mám! Obor sociální.

2) Jaké kurzy, stáže jste absolvoval (a) v rámci dalšího (povinného) vzdělávání, či z vlastního zájmu, od nástupu do zaměstnání v SaSM?

Ne, to jsem nestihla, já jsem šla rovnou z voleje.

Ale v zaměstnání jsem měla akreditovaný kurz na pedagoga volného času, abych mohla dělat samostatně se skupinou, a pak jsem měla plno kurzů s certifikátem všeho možného, všelijaké prevence. A většinou to byly kurzy kolem standardů kvality sociální práce, to vlastně bylo současně, když jsem vykonávala sociálního pracovníka, syndrom CAN, kurzy náročné životní uživatelů. Středisko to podporovalo.

já: co kurzy se salesiánskou tematikou?

Ano, to jsou tady na středisku. Pořádají je salesiáni a jsou každoročně.

3) Jak dlouho již na středisku pracujete a v jaké pracovní pozici?

6 let a momentálně v pozici sociální pracovník

4) V jakém druhu programu pracujete na středisku SaSM ČB?

V sociálním programu

5) Které metody osvojené v průběhu studia (SŠ, VOS, VŠ a další vzdělávání sociálních a pedagogických pracovníků) využíváte k výkonu své práce?

Aplikuji poznatky z kurzů, ze standardů kvality sociální práce a případové práce

6) Jaké metody výchovného působení se Vám osvědčují? Konkrétně sociální animace a participativní plánování

Využívám animaci, ale hlavně sociální pedagogiku- to je moje alfa i omega a poté jsou tam hodně – nevím, jestli to je zrovna metoda a to řízené rozhovory

Z výchovných metod nejvíce používám práci se skupinou a pedagogika zážitku

Jsem spíše socka.

7) Jak motivujete neorganizovanou mládež a děti do činnosti střediska?

Jak je motivuju? Tak motivace je hlavně tradice střediska- na to hlavně hraju. Odchovávám vlastně druhou generaci, tak se hodně odkazují na rodiče na sourozence starší. Potom další motivace je to, že jdu vzorem. Taková ta motivace dodržování pravidel, jak tu mají fungovat. Vychovatel rovná se vzor a nositel hodnot.

8) Jak rozvíjíte identitu mládeže, používáte při práci s mládeží princip participace, rozvíjíte princip socializace?

Co s tím týká participace- nejvýznamnější je na akcích, kdy si sami vytvářejí program, shodneme se na pravidlech- společně na programech. A to se týká všech programů- to, že se sami hlídají navzájem v dodržování pravidel. V momentě, kdy dojde k porušení tak se zavírá celá část. to je to, že jsou si zodpovědní navzájem. A ve všech programech je finanční participace.

Takové to základní, že po sobě uklidí... A to mluvím za program s romákama. Netýká se to celých otevřených klubů, tam je to jinak.

Socializace? To mi přijde jako samozřejmé. V rámci socializace tady získávají nějakou pozitivní zkušenost s většinovou společností, potom s autoritou většinové společnosti a celkově se učí hranicím, normám většinové společnosti. Co se týká kultury- to je přirozené. Spíš se v nich snažím podporovat tu jejich etnicitu a jejich kulturu, což je paradox- aby mohli obstát v té většinové společnosti. Já jedu tu dvojí etnicitu. Aby byli hrdý na to, že jsou romáci, ale přitom musí dodržovat normy většinou společnosti. Uvědomovat si, že tam patří.

To je hodně v oratoři k socializaci, že tam fungují jak romáci, tak i bílý děcka dohromady- na tom se hodně maká.

Identita je to o tom co jsem říkala. Někdy není možné s identitou pracovat, protože tam máme velké věkové rozpětí. U těch mladších to moc nejde a u těch větších je to o sebevědomí, sebe prosazení, seberealizace, plánování svého života- u těch romáků je to tak, že žijí jenom dneškem. Jinak je to ta dvojí identita- o to jsem již mluvila

9) Jakými způsoby navazujete s dětmi a mládeží aktivní vztahy a jaké mechanismy přispívají k vytváření vzájemné důvěry?

Prosazují dlouhodobě. Teď co řeknu, platí u hodně činností, že tady velkou roli hraje ta tradice. Že sem chodí několikátá generace, že už jsem, jdou s nějakou důvěrou. Já osobně získávám důvěru svojí otevřeností- to je v celkovém přístupu a mlčenlivostí a sliby. Když něco slíbím, tak to dodržím.

Příloha II. Přepis rozhovoru s Davidem

1) Jaké je Vaše vzdělání, které souvisí s prací v SaSM ČB?

Vysokoškolské, PVČ- magisterské studium a Vyšší odborná škola sociální

- 2) Jaké kurzy, stáže jste absolvoval (a) v rámci dalšího (povinného) vzdělávání, či z vlastního zájmu, od nástupu do zaměstnání v SaSM?

Návodná otázka: Absolvoval (a) jste vnitropodnikové vzdělávání v salesiánské pedagogice?

Z části mého vlastního zájmu a v rámci dalšího vzdělávání jsem absolvoval kurz motivačních rozhovorů, který jsem doporučoval dál svým kolegům. Absolvoval jsem kurz Dobrá praxe v nízkoprahovém zařízení . A poté jsem absolvoval další kurz, které si nevybavuji o čem byly.

- 3) Jak dlouho již na středisku pracujete a v jaké pracovní pozici?

(Návodná otázka: předchozí činnost na středisko ve formě dobrovolnictví či jiných pomocných úkonů)

3,5 roku v pozici vedoucí sociální služby a jako sociální pracovník Otevřených klubů

- 4) V jakém druhu programu pracujete na středisku SaSM ČB?

Pracuji v programu otevřených klubů, které pracují s neorganizovanými dětmi a mládeží. A já konkrétně pracuji v klubu Oráč a v terénním programu, což je sociální práce. Oba dva programy jsou čistě sociální a ještě mám jeden pedagogicky založený program v tělocvičně.

- 5) Které metody osvojené v průběhu studia (SŠ, VOS, VŠ a další vzdělávání sociálních a pedagogických pracovníků) využíváte k výkonu své práce?

Osvojil jsem si dost metod v rámci studia magisterského pedagogika volného času, možné i bakalářského. Spíš jsem si osvojil metody spojené s praxí z vyšší odborné školy.... Dále si nevzpomíná.

- 6) Jaké metody výchovného působení se Vám osvědčují? Konkrétně: animace a participativní plánování

Jestli myslíš postupy? Pracujeme v týmu, takže je důležité mít jednotná pravidla a musí je dodržovat všichni. Myslím jak tým pracovníků tak i dobrovolníků a praktikantů. Je to důležitá a velmi osvědčená metoda k pracovnímu postupu pokud nejsme sjednoceni v pedagogickém týmu, tak se nemůžu divit, když děti nedodržují pravidla

- 7) Jak motivujete neorganizovanou mládež a děti do činnosti střediska?

Účastní se jednotlivých programů – jsou to nízkoprahové programy-tam chodí dobrovolně a snažíme se přemýšlet nad participací. Participaci jsme věnovali v rámci celého střediska a to jeden den strategického plánování. Snažili jsme se změřit, nakolik v každém programu dbá na participaci účastníků. Na každém zaměstnanci je, nakolik je to pro něj důležité. Mě osobně to přijde jako velmi důležité a snažím se dbát na co nejvyšší stupeň participace

- 8) Jak rozvíjíte identitu mládeže, používáte při práci s mládeží princip participace, rozvíjíte princip socializace?

(návodné otázky: dovysvětlení slov (identita, participace, socializace)

Já ve svém programu se snažím přemýšlet nad tím, aby děti a mládež měli možnost zažít participaci, ale skutečnou ne falešnou ačkoli to s neorganizovanou mládeží je to hodně těžké. Jde to až po dlouhodobější práci, až se vydělí ze skupin, protože hodně vystupují ve skupinách, pak se dá s jednotlivci individuálně pracovat na tom, aby participoval v programu, ale už ne falešně, ale opravdovou participací, což znamená, že sami přichází s nějakým nápadem nebo jsou zodpovědní sami za sebe, za nějakou část toho programu. My se snažíme o technické zajištění chodu klubu, takže nám děti pomáhají třeba na baru a mají opravdu funkci barmana právě s těmi povinnostmi. S tím, že za to mají zodpovědnost a na druhou stranu nějakou výhodu nebo popřípadě výhled na nějaký postup. Jde o to, jestli jsou schopni svojí funkci zvládat- tím že pomůžou. Pouze v případě když vidím, že s něčím mají potíže, tak poradím, pokud vidím, že funkci nezvládají, tak je z té funkce sesadím a nabízím ji někomu jinému.

Zatím se nám osvědčila funkce barmana a teď nově máme správce počítačové učebny a to je z technických důvodů, protože počítačová místnost je v prvním patře budovy a my tam jako personál nestíháme pokaždé zajišťovat.

Socializace je náplň sociálních pracovníků v rámci sociální pedagogiky a je to součást salesiánské pedagogiky. Myslím, že pedagogika volného času má toto hledisko, ale nespécializuje se na ní přímo. Socializace je o tom že napravujeme chování těch dětí a mládeže. Konkrétně v programu sociálním používáme sociální intervence, kdy ať už na chování dítěte a na určitá vyjádření vstupujeme s nimi do komunikace. Snažíme se nedirektivními způsobem s nimi hovořit tak, aby si uvědomili co je žádoucí ve společnosti nebo jaká je norma ve společnosti

Identitu človíčka se snažím formulovat individuálně ne ve skupině toho nejsem schopen ani nevím, zda to jde. U jedince jeho identitu formuje jednak rovným přístupem- jednám s ním jako k sobě rovným- nejednám s ním z patra ani se mu nepodbízím. Dále s tím člověkem jednám tak, aby on měl na svých bedrech rozhodnutí, pokud to jde a to je situační intervence, takže se v něm snažím rozvíjet rozpory. Nabízet mu a rozvíje různá řešení nebo různé cesty, aby ten člověk věděl nebo si uvědomil, že většina věcí má různá řešení a má i více důsledků. S tím, když se rozhodne, aby si zároveň uvědomil, že musí přistupovat zodpovědně a počítat i s těmi následky i když se rozhodne špatně.

V rozhovoru se snažím zjistit k čemu má dítě vlahy, co ho baví, na co si přišel přirozeně sám anebo naopak na co nepřišel. Snažím se najít, pro co by měl nějaké nadání a byl platný ve společnosti. A dál se snažím jak už formou polichocení holkám nebo zhodnocení vizáží, stylu oblékání a nebo stylu projevu popřípadě i jejich reakci, smysl pro fair play, tak podporou toho žádoucího je ujistit v to že jsou dobrými lidmi.

- 9) Jakými způsoby navazujete s dětmi a mládeží aktivní vztahy a jaké mechanismy přispívají k vytváření vzájemné důvěry?

Prostředí, to že pracuji pod organizací- jeden ze způsobů jak navazuji nějaký aktivní vztah je nastavení programu samotného- nízkoprahově nastavený. Klienti ví, že sem mohou přijít nezávazně bez poplatku jenom tak se podívat, nejsou na ně kladeny vysoké nároky- to už je jeden předpoklad proč přijdou, mají větší důvěru potom i ke mně na klubu. V terénu to jde o styl komunikace a potom kontaktní práce, kdy pokud toho človíčka uvidím, že přišel poprvé na klub, tak ho nechám rozkoukat a snažím se odhadnout, kde se ten člověk nachází, jestli má ostych nebo jestli přišel sám nebo s kamarádem. Pokud přišel sám tak se mu představím sebe a své kolegy a ve stručnosti mu představím co tady může využít a až ten človíček si zvykne jak už na mě v terénu či v klubu nebo celkově v prostředí a zná hranice a může být zcela otevřený, tedy není ustrašený z toho nového prostředí pak už s tím človíčkem rozjedu sociální práci, více se bavím o jeho osobním záležitostech. Dále v sociální práci používám „inkam“ dotazník, ve kterém se těch dětí zhruba po pěti návštěvách ptám na důležité – osobní věci. Mám s tím dobré zkušenosti, dětem se tak ukáží kdo jsem- sociální pracovník- co od nich chci a co jim nabízím. Dotazník je jedním z prostředků jak navázat důvěru- používám spíše strukturovaný dotazník či řízený rozhovor.

Aktivní vztah navozuji jak po vzoru sociálního a také výchovného ani nejsem schopný říci v jakém poměru. Vztah navazuji metodami, programy, všechno musím uchopit na základě vlastních komunikačních dovedností nebo i stylu komunikace. Snažím se do práce vnést psychologii, kterou jsem se učil ve škole a psychoterapii- formou motivačních rozhovorů.

Příloha III. Přepis rozhovoru s Adamem

1) Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání? A v jakém oboru?

I nedokončené? Střední škola sociální- dokončená a tři roky pedagoga volného času- nedokončené

2) Jaké kurzy, stáže jste absolvoval (a) v rámci dalšího (povinného) vzdělávání, či z vlastního zájmu, od nástupu do zaměstnání v SaSM?

Ne.

3) Jak dlouho již na středisku pracujete a v jaké pracovní pozici?

5 let jako pracovník v sociálních službách

4) V jakém druhu programu pracujete na středisku SaSM ČB?

Pracuji jak v pedagogickém, tak i sociálním programu

5) Které metody osvojené v průběhu studia (SŠ, VOS, VŠ a další vzdělávání sociálních a pedagogických pracovníků) využíváte k výkonu své práce?

Upřímně si nevzpomínám, protože mě naučí a naučila praxe

- 6) Jaké metody výchovného působení se Vám osvědčují? Konkrétně sociální animace a participativní plánování

Používám oboje, protože je to důležitý. V obou programech.

- 7) Jak motivujete neorganizovanou mládež a děti do činnosti střediska?

Když pracuji s romskou mládeží tak je to jednodušší, protože jsem romák. Povídám si s nimi o práci a o školách...a o celém působení tady. Jde to samo a pak hodně animuju.

- 8) Jak rozvíjíte identitu mládeže, používáte při práci s mládeží princip participace, rozvíjíte princip socializace?

Participace v programech je velmi důležitá. Už jenom v tom, že jdou děcka za bar a pomáhají v oratoři. Cítí se, že mohly, že jsou vedoucí. Tím jim dáváme možnost, musí komunikovat s ostatními. Tam jsou uvozovkách jako vedoucí. Musí říci svému vrstevníkovi: hele ty za bar nemůžeš. Musí si uvědomovat svoje role.

Socializace tím, chápu, že sem mohou všechny děti. Tím, že poznávají jinou mentalitu, je dobré.

Identita- každý člověk by měl svojí identitu znát, věřit jí. Měl by na ní být hrdý. To u našich dětí rozvíjím. Určitě jim dávám příklad svojí přítomností- sebou. Ale i to že si o tom s nimi povídám. Odkud jsou, co jsou zač, že máme nějaké symboly – národní, svoje tradice a další věci

- 9) Jakými způsoby navazujete s dětmi a mládeží aktivní vztahy a jaké mechanismy přispívají k vytváření vzájemné důvěry?

U mě je to daleko lehčí, znám rodiče dětí. Znam děti, které chodí na oratoř, znám je odmalinka. U nich mi pomáhá to, že jsem romák! Ta důvěra je tam veliká. Rodiče vědí, že tady pro ně děláme hodně- jezdíme na výlety, různé akce. Podporujeme je ve hrách, říkáme, že jsou v tom dobrý.

Jako romák si k nim mohu více dovolit, když mluvím opět o romácích.

Příloha IV. Přepis rozhovoru s Ester

- 1) Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání? A v jakém oboru?

Magisterské studium pedagogika volného času a mám ho dokončené a v rámci sociální práce mám roční kurz, což mě opravňuje být pracovníkem v sociálních službách

- 2) Jaké kurzy, stáže jste absolvoval (a) v rámci dalšího (povinného) vzdělávání, či z vlastního zájmu, od nástupu do zaměstnání v SaSM?

Absolvovala jsem několik kurzů, když jsem tu pracovala jako dobrovolník. Měla jsem velkou výhodu, že mě brali na kurzy s výchovnými tématy- syndrom týrání dítěte... byly asi čtyři.

3) Jak dlouho již na středisku pracujete a v jaké pracovní pozici?

4 roky, 3 roky jako dobrovolník

4) V jakém druhu programu pracujete na středisku SaSM ČB?

Pozice pedagog volného času, převážně pracuji v pedagogických programech, a sociální program tak to je individuální doučování

5) Které metody osvojené v průběhu studia (SŠ, VOS, VŠ a další vzdělávání sociálních a pedagogických pracovníků) využíváte k výkonu své práce?

Během studia jsem tu pracovala, takže jsem část těch věcí použila do praxe ale že bych se vyloženě zaměřila na nějakou metodu, kterou bych ve škole objevila a aplikovala jí tady tak to ne. Ale byly to třeba poznatky z psychologie, že jsem věděla v kterém vývojovém stupni dítě je . to se dalo využít v doučování.

6) Jaké metody výchovného působení se Vám osvědčují? Konkrétně sociální animace a participativní plánování

Participaci v rámci doučování, kdy starší mají připravit nějaké učební materiály pro ty mladší-vytvořili pracovní listy pro ty mladší- byli do toho nadšení. V tomto funguje participace asi nejvíc

7) Jak motivujete neorganizovanou mládež a děti do činnosti střediska?

Ty malé ne. Jen možná že je zvu na akce střediska- jako propagace, co mohou využít. Ty větší v doučování na prostředí, že si ho sami vytvoří, přetvoří hezčí.

8) Jak rozvíjíte identitu mládeže, používáte při práci s mládeží princip participace, rozvíjíte princip socializace?

Participace- viz otázka nahoře

Já mám ty programy zaměřené na ty maličkaté a poté to doučování.

Socializace- co mě přijde velmi důležité je to, když mluvím za otevřené kluby mi jde o to, aby nebyly rozdělené na bílé a černé. Ale aby byli alespoň moje programy byly otevřené pro všechny, je to důležitá část práce. Na doučování chodí i majoritní většina. To mi přijde jako největší přínos, že dokážou spolu žít na tom prostoru společně. Ti malinkaté s tím nemají vůbec problém. Na doučování jsem nezaznamenala nějaký konflikt v podobě černá-bílá, ale už jsem pocítila drobné následky v oratoři.

Jinak se je snažím udržet pohromadě, aby ty romský viděli, že jsou bílý v pohodě a bílý viděli, že jsou ty romský v pohodě

Identita- někteří romský odmítají svojí identitu. Máme akce jako je Romský den, snažím se je zapojit do čtení romský pohádek či celkově do romštiny

U většiny dětí je problém identity v rodině u slabších rodin. Kdy kam patří, mají nějaký handicap..... s těmi pracuji tak, že je jich ptám jak se jim žije a tak.... aby to dokázaly reflektovat. V rámci doučování na to není tolik času jak je to sociální program, ale i hodně na to dbáme s přípravama praktikantů a dobrovolníků, kdy jím říkám, když mají úkol s nimi dokončený tak máme pravidlo, že nesmí malovat, ale dovoleno je malovat, když vytváří nějaký příběh o své rodině a tak. Takový nenásilným způsobem zjišťovat prostředí, těch dětí.

9) Jakými způsoby navazujete s dětmi a mládeží aktivní vztahy a jaké mechanismy přispívají k vytváření vzájemné důvěry?

Je to velmi důležité. Přemýšlím co z toho vypíchnout protože to mám tak zautomatizované. Je to tak automatické. Určitě je to důvěra v dobro těch dětí, když pomenu to, že sem chodí děti, které mohou mít nějaký problém, že za to sami nemůžou. Sleduji z jakého prostředí sem přicházejí, jaký mají kamarády... snažím se udělat celkový, ucelený dojem o tom jednom konkrétním dítěti. To mi hodně pomáhá. Potom tak i nějaké praktické věci- že nad nimi nestojím, povídám si nimi na stejné úrovni, říkám jim svoje životní zkušenosti, mojí otevřenosti, že já jim můžu něco říct, že v nich mám důvěru. Pak je to vůbec podání ruky když je vidím. Ptám se: jak se mají, co děláš? Co bylo ve škole? Ty jsi dneska nějaká smutná. Reflektovat s nimi většina dospělých si nimi nepovídá. Ptám se na jejich názor. Aby oni sami byli aktivní. Respektuji ho jako dospělého.

Abstrakt

DVOŘÁKOVÁ, J. *Společná východiska sociální práce a pedagogiky volného času a jejich specifické metody aplikované v Salesiánském středisku mládeže v Českých Budějovicích*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce A. Křišťan.

Klíčová slova: sociální práce, pedagogika volného času, salesiánské středisko mládeže, salesiáni, Salesiánské středisko dětí a mládeže v Českých Budějovicích, práce s mládeží

Bakalářská práce se zabývá společnými východisky sociální práce a pedagogiky volného času při práci s dětmi a mládeží. Práce obsahuje specifické pojmy a metody, které využívají pracovníci salesiánská střediska. Konkrétně pracovníci Salesiánského střediska dětí a mládeže-dům dětí a mládeže v Českých Budějovicích.

Abstract

Common approaches of social work and pedagogy of leisure time and their specific methods applied in the Salesian youth center in Czech Budejovice

Key words: social work, pedagogy of leisure time, Salesian Youth Centre, Salesians, Salesian Centre in České Budějovice, young work

This bachelor thesis deals with common background of social work and pedagogy of leisure time when working with children and youth. The work includes the specific concepts and methods that exploit workers Salesian centers. Specifically, workers of Salesian center for children and youth - house children and youth in the České Budějovice.